

Koncepcia Stratégie rozvoja miestnej a regionálnej kultúry a kultúry národnostných menšín Slovenskej republiky do roku 2030

Obsah

1. Úvod.....	3
2 Východiská Koncepcie	4
2.1 Kultúrno-politické a spoločenské podmienky	4
2.2 Legislatívne a odborné-metodické prostredie	4
2.3 Inštitucionálna základňa.....	6
3 SWOT analýzy.....	10
3.1 SWOT analýza súčasného stavu miestnej a regionálnej kultúry.....	10
3.2 SWOT analýza súčasného stavu pamiatkovej starostlivosti vo vzťahu ku Kultúre	12
4 Existujúce finančné nástroje a finančné zdroje	15
4.1 Verejné výdavky do Kultúry.....	15
4.2 Grantové schémy na podporu regionálnej kultúry (rozpočtová kapitola rezortu kultúry) ..	16
5 Kultúrna infraštruktúra a zamestnanosť v regiónoch.....	19
5.1 Kultúrne inštitúcie v jednotlivých regiónoch.....	19
5.2 Zamestnanci v kultúre a ich mzdy	19
6 Strategické oblasti	21
6.1 Rozvoj kultúry národnostných menšín v Slovenskej republike	21
6.2 Národné osvetové centrum a rozvoj miestnej a regionálnej kultúry	22
6.3 Pamiatkový fond a pamiatkové hodnoty v kontexte regionálnej kultúry	24
6.5 Slovenské lokality svetového dedičstva UNESCO	26
6.6 Verejné knižnice a miestna a regionálna kultúra.....	28
6.7 Agenda štátnej podpory cestovného ruchu a miestna a regionálna kultúra.....	30
6.8 Reforma dotačného systému Ministerstva kultúry SR vo vzťahu k miestnej a regionálnej kultúre.....	32
6.9 Reforma činnosti priamo riadených organizácií Ministerstva kultúry SR vo vzťahu k miestnej a regionálnej kultúre	33
6.10 Národné kultúrne pamiatky z regionálnej perspektívy	33
6.11 Rozvoj tradičných stavebných remesiel.....	35
6.12 Správa národných kultúrnych pamiatok vo vlastníctve štátu	36
7 Záver.....	39

1. Úvod

Miestna a regionálna kultúra a kultúra národnostných menšín sú významnými súčasťami kultúrneho dedičstva, významnými zdrojmi regionálnej a lokálnej identity, vzdelanosti, historického (po)vedomia a vlastenectva občanov Slovenskej republiky. Kultúra je nenahraditeľným prostriedkom budovania tolerancie, občianskej súdržnosti (kohézie) a porozumenia medzi etnikami a náboženskými skupinami. Rozvoj kultúry a ochrana kultúrneho dedičstva na miestnej a regionálnej úrovni sú aj v súlade s medzinárodnými záväzkami Slovenskej republiky.

Miestna kultúra je geograficko-teritoriálne najmenšia zložka kultúry. Predstavuje podstatnú črtu kultúry, sebavyjadrenia miestneho obyvateľstva, jeho príspevok do regionálnej a národnej kultúry. Zahŕňa kultúrne prejavy a činnosti (kultúrne produkty, kultúrne procesy a ich kultivovanie) a kultúrnu osobitosť a svojráznosť, jej mieru a úroveň, akou sa miestna komunita zúčastňuje na kultúrnom živote a tvorbe vo svojom prostredí. Predstavuje systém všetkých kultúrnych a kultúrno-spoločenských fenoménov vyskytujúcich sa v jednej obci, meste prípadne jej časti.

Regionálna kultúra je geograficko-teritoriálne vymedzenie kultúry v chápaní regiónu, predstavuje kultúru istého územného celku nadlokálneho (širšieho ako miestneho) charakteru. V konkrétnom vymedzení regiónu sa často vychádza z terminológie územno-správneho členenia z niektorého historického obdobia alebo z dominantnej geografickej charakteristiky daného územia. Vymedzenie regiónu môže vychádzať aj zo súčasného územno-správneho členenia na samosprávne kraje.

Koncepcia Stratégie rozvoja miestnej a regionálnej kultúry a kultúry národnostných menšín Slovenskej republiky do roku 2030 (ďalej „koncepcia“) je kolektívnym medzisektorovým výstupom. **Koncepcia je podkladom k vytvoreniu Stratégie rozvoja miestnej a regionálnej kultúry a kultúry národnostných menšín Slovenskej republiky do roku 2030.**

Koncepcia vychádza z platného legislatívneho prostredia, koncepčných a odbornometodických materiálov pokrývajúcich jednotlivé oblasti kultúry a osobitne kultúrneho dedičstva s dôrazom na regionálne vplyvy, z výsledkov štátneho štatistického zisťovania v oblasti kultúry realizovaného odbornými kapacitami Národného osvetového centra, analytických výstupov Inštitútu kultúrnej politiky Ministerstva kultúry Slovenskej republiky (ďalej „ministerstvo“) a ďalších zdrojov.¹

Okrem tradičnej kultúry a kultúry národnostných menšín sú významnými stavebnými prvkami kultúry aj pamäťové a fondové inštitúcie² rôznych zriaďovateľov a nimi

¹ Napr.: ORLICKÁ, Jana a kolektív: Výsledky rozsiahleho participatívneho procesu mapovania aktuálneho stavu miestnej a regionálnej kultúry na Slovensku, ktorý prebiehal v období október 2018 – marec 2019.

² Pamäťové a fondové inštitúcie sú kultúrne a špecializované inštitúcie uchovávajúce a sprostredkujúce hmotné a nehmotné kultúrne dedičstvo a informácie o ňom.

odborne spravovaný kultúrny obsah: zbierkové predmety v múzeách a galériách, knižničné dokumenty a archívne dokumenty v kombinácii s rozsiahlym, rôznorodým pamiatkovým fondom.

Múzeá, galérie, knižnice a archívy so silnou pozíciou štátu sú tradičné „kamenné“ pamäťové a fondové inštitúcie s kultúrnou infraštruktúrou³ rôznej kvality, prostredníctvom ktorej vyššie uvedené súčasti kultúry spravujú.

Ochrana pamiatkového fondu je kvôli jeho povahe a špecifickým vlastníckym vzťahom problematickejšia. Národné kultúrne pamiatky (ďalej len „NKP“), archeologické lokality, pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny sú pritom významným prvkom ekonomického rozvoja regiónov. Ich ochrana, obnova a rozvoj významne zlepšuje kvalitu života, zvyšuje zamestnanosť, viaže na seba ďalšie pracovné miesta s potenciálom udržateľného rozvoja.

2 Východiská Koncepcie

2.1 Kultúrno-politické a spoločenské podmienky

Kultúrna politika demokratického štátu vychádza z princípov fungovania rozvinutej občianskej spoločnosti. Štát má kultúru najmä podporovať v rôznorodosti a poskytovať potrebnú legislatívnu, finančnú a morálnu/symbolickú podporu. Pre zlepšovanie vnímania kultúrnych hodnôt sú rozhodujúce najmä participatívny prístup (občan, komunita, vlastník, zriaďovateľ, odborník, verejná správa, mimovládne organizácie, registrované cirkvi a náboženské spoločnosti).

Budovanie a zvyšovanie kultúrneho povedomia a podpora vzdelávania sú kľúčom k porozumeniu hodnotám kultúry, a kultúrneho dedičstva na miestnej a regionálnej úrovni; integrácii kultúrnych hodnôt do každodenného života je základným predpokladom občianskej angažovanosti v oblasti kultúry a umenia, obzvlášť však v oblasti miestnej a regionálnej kultúry a kultúry národnostných menšín, keďže ide o úzko geograficky a/alebo etnicky vymedzené segmenty pevne a prirodzene späté s konkrétnymi komunitami.

Znalostné zapojenie prírodných a kultúrnych pamiatok do procesu prispieva k ekonomickému rastu a rastu kvality života. Stratégia bude mať ambíciu prispievať k znižovaniu disproporcie medzi záväzkami Slovenskej republiky v ochrane a obnove pamiatkového fondu a finančnými zdrojmi, aby nedochádzalo k zhoršovaniu jeho stavebno-technického stavu a nárastu „pamiatkového dlhu“, ktorý sa pohybuje rádovo na úrovni niekoľkých miliárd eur.

2.2 Legislatívne a odborné-metodické prostredie

³ Kultúrna infraštruktúra predstavuje kultúrne zariadenia s materiálno-technickým vybavením, ktoré poskytujú prostredie na realizovanie kultúrnych aktivít.

Východiskom koncepcie je legislatívne a odborné-metodické prostredie oblastí: štátny jazyk,⁴ pamiatkový fond,⁵ archívniectvo,⁶ knihovníctvo, múzejníctvo a vývoz predmetov kultúrnej hodnoty,⁷ umenie,⁸ autorské právo,⁹ nehmotné kultúrne dedičstvo, tradičná ľudová kultúra,¹⁰ kultúrno-osvetová činnosť¹¹ a ľudová umelecká výroba,¹² vzťahy

⁴ Zákon č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

⁵ Zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov; zákon č. 104/2014 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej „pamiatkový zákon“); vyhláška MK SR č. 253/2010 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 49/2010 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov v znení vyhlášky č. 231/2014 Z. z.; deklarácia NR SR o ochrane kultúrneho dedičstva, dokumenty Rady Európy (najmä Dohovor o ochrane architektonického dedičstva Európy, Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva (revidovaný) a Európsky dohovor o krajine), Koncepcia ochrany pamiatkového fondu, stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020, dohovory UNESCO a ďalšie zmluvy, ktorými sa Slovensko zaviazalo plniť záväzky a realizovať opatrenia na záchranu kultúrneho dedičstva; nariadenie vlády SR č. 188/2011 Z. z. o pamiatkových rezerváciách Vlkolínec, Špania dolina a Osturňa.

⁶ Zákon č. 266/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁷ Zákon č. 126/2015 Z. z. o knižniciach a o zmene a doplnení zákona č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty platný od 1.7.2018; Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015 – 2020; zákon č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov; výnos MK SR z 10.8.2015 č. MK-2544/2015-110/11648 o podrobnostiach vykonávania základných odborných činností v múzeách a v galériách a o evidencii predmetov kultúrnej hodnoty (oznámenie č. 209/2015 Z. z.); zákon č. 207/2009 Z. z. o podmienkach vývozu a dovozu predmetu kultúrnej hodnoty a o doplnení zákona č. 652/2004 Z. z. o orgánoch štátnej správy v colníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov; zákon č. 416/2002 Z. z. o navrátení nezákonne vyvezených kultúrnych predmetov v znení neskorších predpisov; zákon č. 200/1994 Z. z. o Komore reštaurátorov a o výkone reštaurátorskej činnosti jej členov v znení neskorších predpisov; Zákon č. 68/1997 Z. z. o Matici Slovenskej v znení neskorších predpisov; Nariadenie Rady (ES) č. 116/2009 z 18.12.2008 o vývoze tovaru kultúrneho charakteru (kodifikované znenie); vykonávacie nariadenie Komisie (EÚ) č. 1081/2012 z 9.11.2012 k nariadeniu Rady (ES) č. 116/2009 z 18.12.2008 o vývoze tovaru kultúrneho charakteru (kodifikované znenie); Opatrenie MK SR z 28.1.2016 č. MK-845/2016-110/1201 o spôsobe a rozsahu úhrady odmeny nositeľom práv za rozširovanie predmetov ochrany vypožičaním; Vyhláška MK SR č. 201/2016 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o spôsobe vedenia odbornej evidencie knižničných dokumentov a o revízií a vyradovaní knižničného fondu v knižniciach.

⁸ Zákon č. 103/2014 Z. z. o divadelnej činnosti a hudobnej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov; zákon č. 13/1993 Z. z. o umeleckých fondoch v znení neskorších predpisov; zákon č. 284/2014 Z. z. o Fonde na podporu umenia a o zmene a doplnení zákona č. 434/2010 Z. z. o poskytovaní dotácií v pôsobnosti MK SR v znení zákona č. 79/2013 Z. z.; Vyhláška MK SR č. 230/2014 Z. z. o rozsahu vybraných informácií požadovaných od divadiel a hudobných inštitúcií.

⁹ Zákon č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon.

¹⁰ Koncepcia starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru do roku 2020.

¹¹ Zákon č. 189/2015 Z. z. o kultúrno-osvetovej činnosti.

¹² Zákon Slovenskej národnej rady č. 4/1958 Zb. SNR o ľudovej umeleckej výrobe a umeleckých remeslách.

s registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami,¹³ médiá a audiovizia,¹⁴ kultúra národnostných menšín¹⁵ kultúra znevýhodnených skupín a cestovný ruch.¹⁶

2.3 Inštitucionálna základňa

Aktéri a subjekty kultúry na miestnej a regionálnej úrovni

Verejnú inštitucionálnu bázu rozvoja miestnej a regionálnej kultúry a kultúry národnostných menšín tvoria najmä obecné, regionálne, krajské a národné múzeá, galérie, knižnice, divadlá a hudobné inštitúcie, umelecké telesá, kultúrno-osvetové zariadenia vrátane hvezdárni a planetárií, a rovnako aj príslušné odborné pracoviská Ústredia ľudovej umeleckej výroby, Matice slovenskej, Slovenskej akadémie vied a verejných vysokých škôl.

V súkromnom sektore tieto inštitúcie dopĺňajú mimovládne organizácie, profesijné združenia, kolektívy a jednotlivci v oblasti kultúrno-osvetovej činnosti a neprofesionálnej umeleckej tvorby, výrobcovia ľudovej umeleckej výroby, aktivity registrovaných cirkví a náboženských spoločností, angažovaní/aktívni kronikári, učitelia, duchovní a misijní pracovníci, dobrovoľníci, členovia akademickej obce atď.

Odbornou medzirezortnou platformou na komunikáciu o problematike miestnej a regionálnej kultúry je Rada vlády SR pre kultúru a v rámci nej i samostatné výbory (napr. Výbor pre kultúrne dedičstvo, Výbor pre kultúrno-osvetovú činnosť a i). Odborným poradným orgánom ministerky kultúry sú Rada na ochranu nemotného kultúrneho dedičstva, Ústredná knižničná rada, Pamiatková rada a Archeologická rada

Kultúra národnostných menšín

Osobitné postavenie v rámci kultúry má kultúra národnostných menšín žijúcich na území Slovenskej republiky, charakteristická výraznou rozmanitosťou. Podporou kultúry národnostných menšín v legislatívnej a infraštruktúrnej rovine sa zvyšuje

¹³ Zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov; zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom v znení neskorších predpisov; Opatrenie MK SR z 10.1.2001 č. MK-33/2001-1 k evidencii právnických osôb, ktoré odvodzujú svoju právnu subjektivitu od cirkví a/alebo náboženských spoločností; Nariadenie vlády SR č. 299/2007 Z. z. o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov.

¹⁴ Zákon č. 40/2015 Z. z. o audiovizii a o zmene a doplnení niektorých zákonov; zákon č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov; smernica 2010/13/EU o audiovizuálnych mediálnych službách.

¹⁵ Zákon č. 138/2017 Z. z. o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov; vyhláška MK SR č. 163/2017 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 138/2017 Z. z. o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁶ Zákon č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu v znení neskorších predpisov; vyhláška č. 277/2008 o kategorizácii ubytovacích zariadení.

kultúrna diverzita regiónov. Vzájomné spoznávanie sa a kultúrna výmena významne prispievajú ku kohézii a rozvoju občianskej spoločnosti. Manažment v oblasti ochrany, podpory, rozvoja a prezentácie kultúry národnostných menšín na národnej úrovni aj úrovni územnej samosprávy sa riadi podľa medzinárodných, bilaterálnych a vnútroštátnych právnych záväzkov.

Pamiatkový úrad Slovenskej republiky

Pamiatkový ústav sa k 1. 4. 2002¹⁷ pretransformoval na orgán špecializovanej štátnej správy - Pamiatkový úrad Slovenskej republiky (ďalej „pamiatkový úrad“)¹⁸ a krajské

¹⁷ Ochrana pamiatok nadväzuje na tzv. viedenskú školu a c. k. Komisiu pre výskum a zachovanie pamiatok (od roku 1850), z nej vzišli pamiatkové orgány v Uhorsku a neskôr v Československu (Vládny komisariát na ochranu pamiatok na Slovensku). Pamiatkový ústav (vznik 1951) reagoval na reformy štátnej správy a samosprávy (krajské a okresné národné výbory, okresné a obvodné úrady), ktorým podliehali krajské strediská a okresné pamiatkové správy.

¹⁸ Pamiatkový úrad Slovenskej republiky vykonáva v druhom stupni štátnu správu na úseku ochrany pamiatkového fondu vo veciach, o ktorých v prvom stupni rozhodujú krajské pamiatkové úrady a ďalej najmä: a) riadi a kontroluje výkon štátnej správy na úseku ochrany pamiatkového fondu uskutočňovaný krajskými pamiatkovými úradmi, b) rieši a koordinuje odborné a výskumné úlohy a rozpracúva teóriu a metodológiu ochrany pamiatkového fondu, c) zisťuje stav pamiatkového fondu a podmienky jeho ochrany, d) schvaľuje zásady ochrany pamiatkového územia vypracované podľa § 11 ods. 2 písm. b), e) rozhoduje v prvom stupni v správnom konaní vo veciach zverených mu týmto zákonom na úseku ochrany pamiatkového fondu, f) preskúmava záväznú stanoviská krajských pamiatkových úradov, g) rozhoduje o odvolaniach proti rozhodnutiam krajských pamiatkových úradov a preskúmava ich rozhodnutia mimo odvolacieho konania, h) plní funkciu správcu príslušnej časti štátneho informačného systému, i) vedie archív v oblasti ochrany pamiatkového fondu, j) zabezpečuje rozvoj teórie a metodológie reštaurovania, buduje študijné, vývojové, reštaurátorské a analyticko-technologické pracovisko a laboratóriá, k) zabezpečuje pamiatkové výskumy a reštaurátorské práce, l) vykonáva a koordinuje dokumentačnú, vzdelávaciu, výchovnú, edičnú a propagačnú činnosť, m) poskytuje odbornú a metodickú pomoc krajským pamiatkovým úradom, n) spolupracuje s občianskymi združeniami a nadáciami zriadenými na záchranu, využívanie a prezentáciu pamiatkového fondu, o) podieľa sa na medzinárodných projektoch ochrany a obnovy kultúrnych pamiatok a pamiatkových území a spolupracuje s medzinárodnými organizáciami a partnerskými inštitúciami v zahraničí, p) poskytuje výpisy a elektronické odpisy 10a) z Ústredného zoznamu pamiatkového fondu (ďalej „ústredný zoznam“), q) vydáva pre potreby orgánov verejnej správy, orgánov činných v trestnom konaní a súdov odborné posudky a odborné stanoviská vo veci ochrany pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk, r) zastupuje štát ako poškodenú stranu v trestnom konaní v rozsahu pôsobnosti podľa tohto zákona.

pamiatkové úrady s pracoviskami.¹⁹ Riadi ho sekcia kultúrneho dedičstva a Pamiatková inšpekcia Ministerstva kultúry Slovenskej republiky (ďalej „ministerstvo“). Odborno-metodické východiská ochrany pamiatkového fondu²⁰ sú založené na spolupráci odbornými partnermi.²¹ Pozitívne výsledky pamiatkových obnov sú prezentované²² a oceňované.²³ Model štátnej ochrany pamiatkového fondu je medzinárodne vysoko hodnotený. Pamiatkový úrad spolupracuje s partnerskými organizáciami (Česká republika, Rakúsko, Poľsko, Maďarsko) a vytvára podmienky na uplatňovanie medzinárodných zmlúv a dohovorov (najmä UNESCO, Rady Európy, ICOMOS atď.).

¹⁹ Krajský pamiatkový úrad vykonáva štátnu správu vo svojom územnom obvode, ktorým je územný obvod kraja. Krajský pamiatkový úrad koná a rozhoduje v administratívno-právnych veciach samostatne. V prvom stupni je vecne príslušným správnym orgánom, ktorý rozhoduje o právach a povinnostiach právnických osôb a fyzických osôb na úseku ochrany pamiatkového fondu, ak zákon neustanovuje inak. Ďalej najmä: a) vykonáva štátny pamiatkový dohľad nad stavom, využívaním a zabezpečením ochrany pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk, b) vypracúva a vydáva zásady ochrany pamiatkového územia, vypracúva podklady súvisiace s obstarávaním územnoplánovacej dokumentácie pre príslušné orgány štátnej správy a územnej samosprávy, spolupracuje s nimi v procese spracovania prípravnej, projektovej a reštaurátorskej dokumentácie na záchranu, obnovu a využitie kultúrnych pamiatok, pamiatkových území, archeologických nálezov a archeologických nálezísk, c) usmerňuje činnosti právnických osôb a fyzických osôb pri záchrane, obnove a využívaní pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk a poskytuje im odbornú a metodickú pomoc, d) rozhoduje podľa § 24, 30 až 33, 35, 36, 39, 42 a 43, vydáva záväzné stanoviská podľa § 30 a 32 a stanoviská podľa § 29, e) spolupracuje pri zabezpečovaní osobitnej ochrany kultúrnej pamiatky s orgánmi štátnej správy a orgánmi územnej samosprávy v období krízovej situácie, 10b) alebo mimoriadnej situácie pri príprave opatrení na uvedené situácie, f) zabezpečuje v období krízovej situácie, 10b) mimoriadnej situácie, 11) a podľa § 31 ods. 4 dočasnú odbornú úschovu huteľných kultúrnych pamiatok, g) poskytuje obci metodickú a odbornú pomoc pri evidovaní miestnych pamätihodností, h) dohliada na dodržiavanie tohto zákona a prijíma opatrenia na odstránenie nedostatkov pri ochrane pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk, i) ukladá pokuty podľa § 42 a 43.

²⁰ Odborno-metodické zabezpečenie výkonu štátnej správy ochrany pamiatkového fondu je kompetenciou pamiatkového úradu s krajskými pamiatkovými úradmi, ktoré majú odbornú-metodickú zamestnancov a osvedčenie o spôsobilosti vykonávať výskum a vývoj (od 2010, opäť od 20.6.2016), v dôsledku toho sa môže uchádzať o prostriedky zo štátneho rozpočtu na vedu a výskum.

²¹ Najmä Archeologický ústav a Ústav stavebníctva a architektúry, Ústav dejín umenia Slovenskej akadémie vied, Fakulta architektúry a Stavebná fakulta Slovenskej technickej univerzity v Bratislave, Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a Trnavskej univerzity v Trnave, Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave, Stavebná fakulta Vysokej školy dopravnej v Žiline, Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave, Academia Istropolitana Nova, ICOMOS Slovensko a i.

²² Pre propagáciu kultúrneho dedičstva je potrebné zapájať sa napríklad do Kultúrnych trás Rady Európy a získať pre unikátne lokality s historickým významom značku Európske dedičstvo.

²³ Najvýznamnejšie: **Dni Európskeho kultúrneho dedičstva**, organizované od roku 1992 v septembri Radou Európy a Európskou komisiou. Sprístupnením pamiatkového fondu a zbierkotvorných inštitúcií, propagačno-osvetovými a tvorivými aktivitami zvyšuje povedomie o kultúrnom dedičstve; **Mesiac kultúrneho dedičstva** (18.4.– 18.5.), cyklus podujatí na propagáciu a prezentáciu historických a kultúrnych hodnôt organizovaný ministerstvom. Otvára ho *Medzinárodný deň pamiatok a historických sídiel* (18.4.). Propagácia (prednášky, výstavy, sprístupnenie NKP) prehľbuje vzťah ku kultúrnemu dedičstvu; **Súťaž Fénix - Kultúrna pamiatka roka**, cenu udeľujú minister kultúry so Slovenským plynárenským priemyslom, a. s. (SPP) a Nadáciou SPP za vlastníkom a samosprávam obnovu a reštaurovanie NKP a historického prostredia v pamiatkovom území; **Cena Alžbety Güntherovej-Mayerovej**, udeľuje generálny riaditeľ pamiatkového úradu pri príležitosti Medzinárodného dňa pamiatok a historických sídiel za mimoriadne zásluhy o ochranu pamiatkového fondu a zvyšovanie povedomia o nich; **Výročné ceny revue Pamiatky a múzeá**, udeľuje redakčná rada s PÚ SR a Slovenským národným múzeom v 10 kategóriách počas slávnostného otvorenia *Dní európskeho kultúrneho dedičstva* za najvýznamnejšie aktivity v oblasti jeho ochrany.

Ochrana a využitie pamiatok v pôvodnom prostredí je verejným záujmom.²⁴ Ich neadekvátne postavenie súvisí najmä s ideologizovaním kultúrneho dedičstva v minulosti, diskontinuitou vlastníckych vzťahov, vykoreneným vzťahom ku kultúrnemu dedičstvu, nízkou podporou kultúry a nevyužívaním pamiatkového fondu ako jedného z najprirodzenejších rozvojových potenciálov územia.

Ich ochrana je čoraz viac dobrovoľníckou aktivitou. Samosprávne kraje, mestá a obce si nedostatočne osvojujú agendu kultúrneho dedičstva (§ 13 a 14 pamiatkového zákona). Magistrát hlavného mesta SR Bratislava zriadil Mestský ústav ochrany pamiatok, odborné a dokumentačné pracovisko bez výkonných kompetencií. Zriedkavé pozície pre marketing, ochranu a správu kultúrneho dedičstva predstavujú prínos k ochrane pamiatkového fondu (napr. Skalica, Komárno). Samospráva má možnosť vytvárať zoznamy pamätihodností, podklad pre ich možný budúci zápis ako NKP.

²⁴ Podľa čl. 20 ods. 3 Ústavy vlastníctvo zaväzuje, podľa čl. 44 ods. 2 je každý povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo a podľa ods. 3 nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky. Zo zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku v znení neskorších predpisov (ďalej „stavebný zákon“) vyplýva povinnosť starať sa o svoj majetok bez ohľadu na to, či je NKP.

3 SWOT analýzy

3.1 SWOT analýza súčasného stavu miestnej a regionálnej kultúry

Silné stránky

- tradične silný vzťah obyvateľov miest, obcí a regiónov ku kultúre a kultúrnej identite;
- bohaté a rôznorodé kultúrne dedičstvo regiónov a sídiel;
- kreatívni ľudia a skúsenosti s realizáciou kultúrnych projektov;
- zvyšujúca sa návštevnosť kultúrnych podujatí;²⁵
- etablované inštitúcie a odborné zázemie, medzinárodná spolupráca;
- prezentácia a konfrontácia najzaujímavejších umeleckých výsledkov na postupových prehliadkach a súťažiach, festivaloch s domácou a zahraničnou účasťou v jednotlivých oblastiach záujmovej umeleckej činnosti a neprofesionálnej umeleckej tvorby;
- systematický rozvoj a celoživotné vzdelávanie neprofesionálnych umelcov, pracovníkov v kultúre a prevencii negatívnych spoločenských javov (vzdelávanie, rozborové semináre celoštátnych postupových súťaží);
- identifikované cieľové skupiny v oblasti kultúrneho a kreatívneho priemyslu;
- zvyšujúci sa počet profesionálnych a neprofesionálnych umelcov;²⁶
- urýchlenie digitálnej transformácie kultúry a využívania digitálneho kultúrneho obsahu pre rôzne cieľové skupiny;

Slabé stránky

- podfinancovanie kultúry nereflektujúce potreby obyvateľstva; slabé povedomie o jej význame pre regionálny rozvoj a zlepšovanie kvality života;
- slabé celospoločenské ocenenie kultúrnych počinov v oblasti miestnej a regionálnej kultúry a kultúry národnostných menšín;
- nedostatočné technické a materiálne vybavenie a chýbajúca politika obnovy a pasportizácie kultúrnych objektov v regiónoch;
- nedostatočné legislatívne riadenie kultúrnych procesov;
- nedostatočné kvalitatívne a kvantitatívne dáta v kultúrno-osvetovej činnosti;
- nesystémové financovanie celoštátnych postupových súťaží a prezentácie neprofesionálnej umeleckej tvorby (podfinancovanie, neadekvátne ohodnotenie víťazov a expertov (porotcov, lektorov), nereagovanie na aktuálne trendy);
- nedostatok príležitostí na umeleckú realizáciu pre neprofesionálnych umelcov a širšiu verejnosť;

²⁵ Návštevníkov filmových predstavení bol v roku 2017 viac ako dvojnásobok (6,5 mil.) v porovnaní s rokom 2007 (3,2 mil.); výrazný vzostup návštevnosti podujatí knižníc, kontinuálne mierne vzostupná návštevnosť divadiel a múzeí. Hrady, zámky a múzea v prírode navštívilo aspoň raz za posledný rok 80 % populácie SR: KULT 2017; prieskum spotreby kultúry 2019, NOC.

²⁶ V kreatívnom priemysle pôsobí profesionálne, či poloprofesionálne 25 % dospelaj populácie a viac ako 50 % sa kreatívnym činnostiam venuje vo voľnom čase - Prieskum vzťahu slovenskej verejnosti k umeleckej a kreatívnej činnosti NOC-ÁVVM 12/2018.

- poddimenzovanosť a finančné podhodnotenie pracovníkov v kultúre; kumulovanie funkcií; vysoký priemerný vek (nízka atraktivita pre mladých), vysoká fluktuácia a diskontinuita, administratívna záťaž;
- nedostatočné vzdelávanie v oblasti umeleckého vzdelávania (dlhodobé akreditované), manažmentu a marketingu kultúry, informačných technológiách a projektovom manažmente;
- nedostatočná analýza trhu v oblasti kultúry;
- nedostatočné využívanie súčasných komunikačných kanálov (web, sociálne siete a pod.);
- úzke zameranie vzdelávania pracovníkov v kultúre a chýbajúca analýza ich vzdelávacích potrieb;
- malá ponuka kultúrnych a umeleckých aktivít pre znevýhodnené skupiny obyvateľstva;
- nedostatočná dostupnosť kultúry, kultúrneho dedičstva a kultúrnych inštitúcií pre osoby so zdravotným postihnutím – slabá informačná a fyzická debarierizácia nezohľadňujúca súčasné trendy, technické možnosti ani platný právny stav;
- absencia medzirezortnej a viacúrovňovej spolupráce;
- nízka úroveň systematického zberu a využívania príkladov dobrej praxe zo zahraničia v podmienkach miestnej a regionálnej kultúry;

Ohrozenia

- nesúlad medzisektorových stratégií s vplyvom na rozvoj miestnej a regionálnej kultúry a kultúry národnostných menšín;
- absencia koordinácie v rámci dotačných mechanizmov poskytovaných z verejných zdrojov (poskytované ústrednými orgánmi štátnej správy, verejnoprávnymi inštitúciami, samosprávnymi krajmi, obcami);
- chýbajúca podpora inovácií a startupov v oblasti kultúry a kreativity;
- prehlbovanie rozdielov vo vybavenosti sídiel a regiónov kultúrnou infraštruktúrou (disproporcía ponuky);
- významná migrácia za kultúrou do väčších sídiel a zahraničia (17% dospelaj populácie trpí akútnou nedostupnosťou akéhokoľvek kultúrneho podujatia, 78 % z nej je z obcí do 5 tisíc obyvateľov a 58 % je vo veku do 35 rokov);²⁷
- nerealizovanie pasportizácie kultúrnych objektov v SR;
- nedostatočne aplikovanie systému celoživotného vzdelávania v kultúre, stagnácia a pokles kvality ľudských zdrojov a odborných kapacít;
- nesystémové umelecké vzdelávanie;
- málo inovatívna ponuka vzdelávania na trhu, flexibilnejšia konkurencia;
- odchod vzdelaných a skúsených ľudí do iných oblastí;
- nedostatočná propagácia miestnej a regionálnej kultúry a kultúry národnostných menšín;
- nízka miera proklientskej orientácie a servisu.

Príležitosti

²⁷ Prieskum spotreby kultúry 2019, NOC.

- tvorba spoločných hodnôt, rozvojový impulz pre budovanie bezpečných a zdravých komunít;
- lepšie využitie európskych podporných finančných nástrojov a grantových a podporných programov;
- prehlbovanie spolupráce inštitúcií pre oblasť aktívneho využívania voľného času a miestny rozvoj smerom k multifunkčným kultúrnym, komunitným a informačným centráam (napr. efektívnejšie využívanie priestorov);
- zavedenie systému kvality kultúrnych inštitúcií (spätná väzba podujatí);
- rozvoj kvality, kvantity a kontinuity neprofesionálneho umeleckého hnutia v miestnej a regionálnej kultúre a kultúre národnostných menšín;
- potenciál občianskej participácie na spotrebe kultúry²⁸;
- akreditácia vzdelávacích programov v oblasti neprofesionálneho umenia a kultúrneho a kreatívneho priemyslu;
- integrácia osôb so zdravotným postihnutím a inak znevýhodnených skupín obyvateľstva;
- popularizácia a propagácia v oblasti prevencie negatívnych spoločenských javov na miestnej a regionálnej úrovni;
- oceňovanie mimoriadnych výsledkov pri prezentácii miestnej a regionálnej kultúry a kultúry národnostných menšín;
- legislatívna optimalizácia činnosti verejných kultúrnych inštitúcií;
- efektívne využívanie digitalizácie kultúrneho dedičstva (vzdelávanie);
- sieťovanie a spolupráca kultúry a cestovného ruchu, nadviazanie na pozitívne trendy v aktívnom a pasívnom cestovnom ruchu;
- vytváranie klastrov a posilňovanie poradenských služieb v oblasti kreatívneho priemyslu;
- intenzívny marketing a nové atraktívne produkty v oblasti miestnej a regionálnej kultúry a kultúry národnostných menšín.²⁹

3.2 SWOT analýza súčasného stavu pamiatkovej starostlivosti vo vzťahu ku Kultúre³⁰

Silné stránky

- fungujúca štátna ochrana pamiatkového fondu,
- bohatstvo a rôznorodosť pamiatkového fondu a jeho spätosť s krajinou,
- vhodnosť pamiatkových objektov, predmetov a prvkov na súčasné využitie,
- potenciál pamiatkového fondu v rozvoji udržateľného kultúrneho turizmu,
- existencia štátneho dotačného systému na záchranu a obnovu pamiatok,

²⁸ Viac ako dve tretiny verejnosti by súhlasilo aspoň so symbolickým vstupným 0,50 Eur na bezplatné podujatia. Prieskum spotreby kultúry 2019, NOC.

²⁹ Internet ako zdroj informácií o kultúrnych akciách využíva 75% verejnosti (sociálne siete) a 62 % (web); internet takto využíva už takmer 60 % seniorov - Prieskum spotreby kultúry 2019, NOC.

³⁰ Spracované na základe Stratégie ochrany pamiatkového fondu na roky 2017-2022.

- výsledky národného projektu „Obnova torzálnej architektúry s pomocou nezamestnaných“,
- aktívny prístup občianskej spoločnosti pri záchrane kultúrneho dedičstva,
- Slovenská komora architektov a Slovenská komora stavebných inžinierov regulujú kvalitu odborníkov v procese obnovy a reštaurovania NKP,
- projekt Pro Monumenta – prevencia údržbou, vedie vlastníkov NKP k pravidelnej základnej údržbe namiesto nákladnej komplexnej rekonštrukcie.

Slabé stránky

- nedostatok zdrojov na zabezpečenie ochrany pamiatkového fondu
- nerovnováha medzi požiadavkami na vlastníkov NKP a kompenzačnými opatreniami štátu,
- nedostatok odborných kapacít na výskum, pasportizáciu a dokumentovanie pamiatok- najviac sú ohrozené industriálne pamiatky a archeologické náleziská,
- nedostatočná motivačná personálna politika štátu vplývajúca na stabilizáciu mladých odborníkov a ohodnotenie odborníkov s dlhoročnou praxou,
- nedostatok štátnych depozitárov, najmä pre archeologické dedičstvo,
- absencia vzdelávania pre niektoré historické a tradičné profesie (vrátane stavebných a umeleckých remesiel),
- nedostatočná odborná úroveň a špecializácia projektantov a stavebných firiem, ktoré sa uplatňujú pri obnove kultúrneho dedičstva,
- absencia systematickej výchovy a vzdelávania mládeže vo vzťahu k ochrane a zachovaniu kultúrneho dedičstva,
- nelegálny obchod s archeologickými nálezmi,
- neexistencia systému ochrany kultúrneho dedičstva zo strany polície,
- zánik tradičných stavebných remesiel a tradičného spôsobu obnovy národných kultúrnych pamiatok,
- nejednotné používanie terminológie v oblasti pamiatkového fondu,
- zákon o verejnom obstarávaní 343/2015 Z. z. – negatívny vplyv kritéria najnižšej ceny bez referencií na kvalitu prác a výber dodávateľských firiem,
- negatívne vnímanie statusu NKP vlastníckmi (zápis objektu do Ústredného zoznamu NKP a povinnosti z toho plynúce vnímajú ako neúmernú záťaž).

Príležitosti

- zvýšenie konkurencieschopnosti (zatraktívnenie) lokalít kultúrneho dedičstva Slovenskej republiky a ich previazanosť na doplnkové služby v rámci udržateľného kultúrneho turizmu,
- návštevnosť NKP (najmä hradov) bola opakovane vyhodnotená ako jedna z najvýznamnejších aktivít v oblasti spotreby kultúry³¹
- výrazné rozšírenie možností sociálnej inklúzie vo vzťahu k uchádzačom o zamestnanie, ktorí sa podieľajú na obnove kultúrnych pamiatok a predchádzanie negatívnym sociálnym javom,

³¹ Prieskum spotreby kultúry na Slovensku, 2016 NOC; Prieskum spotreby kultúry, 2019 NOC.

- zlepšenie interpretácie, prezentácie, manažmentu a marketingu verejných kultúrnych hodnôt ako súčasti formovania kvalitného životného prostredia,
- prezentácia pamiatkového fondu najnovšími technológiami,
- silný potenciál pre formovanie a zvyšovanie zdravého vlastenectva, národnej hrdosti a lokálpatriotizmu, vzťahu ku krajine, kultúrno-historickým hodnotám a životnému prostrediu.

Ohrozenia

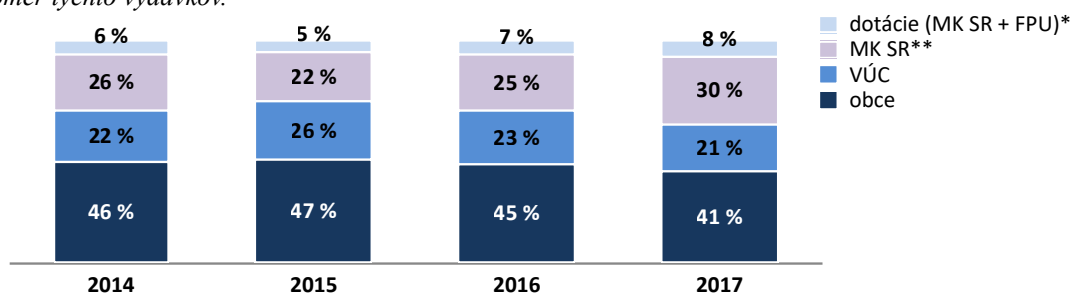
- zhoršovanie technického stavu, zánik pamiatkových hodnôt až fyzický zánik NKP,
- zanedbávanie bežnej údržby NKP,
- prehlbovanie rozporu medzi deklaráciami o podpore kultúry a kultúrneho dedičstva a vyčlenenými zdrojmi,
- rozpor medzi záväzkami vyplývajúcimi z medzinárodných zmlúv v oblasti kultúrneho dedičstva a reálnymi kompetenciami ministerstva kultúry ako ich gestora,
- aktívny prístup štátu pri uplatňovaní predkupného práva v opodstatnených prípadoch a k vyvlastneniu NKP v prípade vážneho ohrozenia,
- nízka kvalita prác a materiálov, ktorá vyplýva zo zákona o verejnom obstarávaní - najnižšia cena je hlavným kritériom v rozpore s kvalitou služieb a tovarov a referenciami požadovanými pri pamiatkovej obnove,
- rozpor medzi technickými požiadavkami na stavebné objekty (slovenské technické normy, eurokód) a reálnymi pamiatkovými prvkami NKP,
- nevyužívanie prirodzeného rozvojového potenciálu – udržateľného kultúrneho turizmu,
- nelegálny únik súčastí kultúrneho dedičstva do zahraničia,
- kriminalita a nelegálny obchod s predmetmi kultúrnej hodnoty,
- kríza vzťahov medzi konzumnou spoločnosťou a duchovnými hodnotami,
- spoločensko-ekonomická a kultúrna globalizácia a oslabovanie kultúrnej, štátnej, národnej a národnostnej identity občanov,
- klimatická zmena ohrozujúca pamiatkový fond.

4 Existujúce finančné nástroje a finančné zdroje

4.1 Verejné výdavky do Kultúry

Z rozpočtovej kapitoly okolo 120 mil. eur (60 % výdavkov) pripadá na priamo riadené organizácie s celoslovenskou pôsobnosťou (napr. Slovenské národné múzeum, Slovenská národná galéria, Slovenské technické múzeum, Národné osvetové centrum, Divadelný ústav, Hudobné centrum, Slovenská národná knižnica atď.). Len menšia časť výdavkov z kapitoly má bezprostredný vplyv na jednotlivé kraje, predovšetkým na Bratislavu, kde sídlia a pôsobia viaceré erbové inštitúcie (napr. Slovenské národné divadlo, Slovenská národná galéria, Slovenská filharmónia, Univerzitná knižnica), v menšej miere na Banskú Bystricu a Košice, kde tiež sídlia viaceré zriadené kultúrne inštitúcie. Slovenská národná galéria a Slovenské národné múzeum majú pobočky vo viacerých regiónoch na Slovensku. Spomedzi verejných výdavkov na kultúru s priamym vplyvom na regióny majú najväčšie zastúpenie výdavky z rozpočtu obcí – tvoria až takmer 50% z celkových výdavkov (graf 1).

Graf 1: Objem výdavkov na kultúru z verejných zdrojov s regionálnym dopadom (mil. eur) a vzájomný pomer týchto výdavkov.

* vybrané programy s priamym dopadom na regióny

** započítané iba výdavky s dopadom na regióny (bez inštitúcií s celoslovenskou pôsobnosťou)

Zdroj: Rozpočtový informačný systém.

Hoci sú celkovo výdavky obcí vyššie ako výdavky z rozpočtov VÚC, niektoré VÚC (napr. Prešov či Košice) dávajú na kultúru relatívne väčší podiel z rozpočtu oproti obciam. Pre rozvoj regionálnej kultúry je veľmi dôležité efektívne vynakladanie a smerovanie financií z rozpočtov obcí a VÚC a spolupráca s ich predstaviteľmi.

Z hľadiska finančných nástrojov rezortu kultúry je podpora zabezpečovaná prostredníctvom financovania činnosti organizácií v zriaďovateľskej pôsobnosti ministerstva na základe kontraktu a prioritných projektov.

V uplynulom období sa ministerstvo významnou mierou podieľalo a podieľa aj na spolufinancovaní projektov, ktoré boli súčasťou celorezortného národného digitalizačného projektu. Vďaka získaniu značného objemu financií z Operačného programu Informatizácia spoločnosti – Prioritná os 2 – Rozvoj pamäťových a fondových inštitúcií a obnova ich národnej infraštruktúry sa podarilo v rezorte kultúry

vytvoriť podmienky na realizáciu rozsiahlej digitalizácie širokej škály objektov, javov a prejavov dokumentujúcich kultúrne dedičstvo Slovenska v celej jeho šírke. Javy a prejavy súvisiace s miestnou a regionálnou boli predmetom digitalizácie v rámci viacerých projektov, ktoré sú v súčasnosti v procese udržateľnosti.³²

4.2 Grantové schémy na podporu regionálnej kultúry (rozpočtová kapitola rezortu kultúry)

Finančnú podporu pre širokú škálu subjektov a jednotlivcov pôsobiacich v oblasti miestnej a regionálnej kultúry zabezpečovalo a zabezpečuje ministerstvo prostredníctvom svojho dotačného systému (do roku 2015 v rámci 8 programov: Obnovme si svoj dom/Národný cintorín v Martine, Kultúrne aktivity oblasti pamäťových inštitúcií, Európske hlavné mesto kultúry – Košice, Umenie, Pro Slovakia zameraného na prezentáciu kultúry v zahraničí a medzinárodnú mobilitu, Kultúra znevýhodnených skupín, Nehmotné kultúrne dedičstvo a kultúrno-osvetová činnosť a Kultúrne poukazy). Dotačný systém Ministerstva kultúry od roku 2016 poskytuje dotácie v rámci troch programov: Obnovme si svoj dom, Kultúra znevýhodnených skupín obyvateľstva a Kultúrne poukazy. Ostatné časti dotačného systému ministerstva boli transformované do Fondu na podporu umenia.³³ Osobitné postavenie má Fond na podporu kultúry národnostných menšín, ktorý nahradil dovtedajší dotačný systém Úradu vlády SR.³⁴

Obnovme si svoj dom

Záchranu kultúrneho dedičstva sa od roku 2004 realizuje cez program „Obnovme si svoj dom“. **Zlepšenie stavebno-technického stavu kultúrnych pamiatok na Slovensku je dôležité aj z hľadiska zlepšenia ekonomickej situácie v regiónoch. Asi tretina pamiatok v narušenom alebo dezolátnom stave. Financovanie ich záchrany je nevyhnutné navýšiť a dostať na porovnateľnú úroveň s ostatnými štátmi Európskej únie. V roku 2015 bolo v dotačnom programe pridelených vo všetkých podprogramoch 5.765.997 Eur, pre porovnanie v Českej republike bolo v tom istom roku pridelených v dotačnom programe 545.032.822 ČK (20.160.267 €), teda asi 3,5 násobok.**³⁵

³² Digitálna galéria, Digitálne múzeum, Digitálny pamiatkový fond, Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry, Digitálna knižnica a digitálny archív, Digitálna audiovizia, Centrálna aplikačná infraštruktúra a registratúra, Centrálny dátový archív, Harmonizácia informačných systémov, Digitálny fond tradičnej ľudovej kultúry, Digitálne pramene – webharvesting a archivácia e-Born obsahu, Digitalizácia a multimediálne prezentačné produkty Národného osvetového centra. Časť výstupov jednotlivých projektov je zverejnená v rámci webového portálu kultúrneho dedičstva Slovenska – Slovakiana, ktorý bol spustený do prevádzky v novembri 2015. Portál spravovaný Národným osvetovým centrom je priebežne dopĺňaný.

³³ zákon č. 284/2014 Z. z. o Fonde na podporu umenia a o zmene a doplnení zákona č. 434/2010 Z. z. o poskytovaní dotácií v pôsobnosti Ministerstva kultúry Slovenskej republiky v znení zákona č. 79/2013 Z. z. v znení neskorších predpisov.

³⁴ zákon č. 138/2017 Z. z. o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

³⁵ V ČR existujú aj dotačné schémy samosprávnych krajov na obnovu pamiatok a špecializované programy štrukturálnych fondov, z ktorých je možné financovať väčšie obnovy.

Štát zvýšené náklady na obnovu saturuje právom vlastníka požiadať o nenávratný, právne nenárokovateľný, finančný príspevok (dotáciu) na obnovu NKP. Počet podporených žiadostí sa pohybuje okolo 50 %. Úspešná žiadosť o dotáciu býva podporená priemerne do tretiny požadovanej výšky.

Ďalšie programy dotačného systému MK SR podporujú kultúru znevýhodnených skupín (v rokoch 2015-2016 v sume 375 300 eur, od roku 2017 v sume 980 000 eur) a kultúrnu participáciu žiakov a učiteľov základných a stredných škôl formou kultúrnych poukazov.

Fond na podporu umenia

Od roku 2016 prešla značná časť financovania aktivít pod novú verejnoprávnú inštitúciu Fondu na podporu umenia (Zákon č. 284/2014 Z. z. o Fonde na podporu umenia a o zmene a doplnení zákona č. 434/2010 Z. z. o poskytovaní dotácií v pôsobnosti Ministerstva kultúry Slovenskej republiky v znení zákona č. 79/2013 Z. z. v znení neskorších predpisov). Na základe zmluvy o poskytnutí finančných prostriedkov od štátu disponoval fond v rokoch 2016 a 2017 sumou 15 miliónov eur, v rokoch 2018 a 2019 sumou 20 miliónov.

Pri vyplácaní podpory v rámci dotačných systémov ministerstva a Fondu na podporu umenia pozorujeme rozdiely v počte podaných žiadostí, ktoré vedú k regionálnym rozdielom v celkovej vyplatenej podpore. Ak vezmeme do úvahy iba programy s regionálnou pôsobnosťou (teda nie napr. štipendiá pre tvorbu a výskum), podiely počtu schválených žiadostí a podiely vyplatenej sumy nepoukazujú na preferenciu konkrétneho regiónu odbornými komisiami pri Fonde na podporu umenia a ministerstva (tabuľka 1).

Tabuľka 1: Priemerný počet podaných a schválených žiadostí za roky 2011 až 2017 (MK SR a FPU)

kraj	priemerný počet podaných žiadostí za rok	priemerný počet schválených žiadostí za rok	podiel schválených žiadostí
BA	1 214	750	62%
TT	316	191	61%
TN	347	218	63%
NR	443	244	55%
ZA	654	396	61%
BB	816	476	58%
PO	728	398	55%
KE	700	378	54%

Zdroj: Dotačné systémy MK SR a FPU, vybrané programy s priamym dopadom na regióny, IKP

Podpora kultúry národnostných menšín

Na podporu projektov z oblasti kultúry národnostných menšín bol od roku 2011 zameraný dotačný systém Úradu vlády SR. V zmysle zákona č. 138/2017 Z. z. o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín a o zmene a doplnení niektorých zákonov sú od roku 2018 dotácie poskytované prostredníctvom novej verejnoprávnej inštitúcie – Fondu na podporu kultúry národnostných menšín, tzv. KULT MINOR.

V rokoch 2011 - 2017 boli ročne pridelené finančné prostriedky v rozmedzí 3,8 až 4,5 milióna eur. Vznikom fondu alokované finančné prostriedky vzrástli až na takmer na dvojnásobok.

V prepočte na počet obyvateľov hlásiacich sa k národnostným menšinám Bratislavský samosprávny kraj výrazne prekračuje pridelenými dotáciami ostatné regióny. Žiadosti pochádzajúce z tohto kraja totiž zahŕňajú aj kultúrne inštitúcie s celoslovenskou pôsobnosťou a nadregionálne združenia národnostných menšín. Niektoré menšiny sú podporované vo viacerých samosprávnych krajoch: maďarská menšina v Trnavskom, Nitrianskom, Bratislavskom a Košickom; rómska menšina v Banskobystrickom, Bratislavskom, Košickom a Prešovskom samosprávnom kraji. Niektoré menšiny sú naopak viac podporované v jednom konkrétnom regióne: chorvátska, bulharská, poľská, srbská a židovská predovšetkým v Bratislavskom samosprávnom kraji; česká a nemecká menšina predovšetkým v Košickom samosprávnom kraji; rusínska a ukrajinská v Prešovskom samosprávnom kraji; ruská menšina najviac v Banskobystrickom samosprávnom kraji; moravská menšina najviac v Trenčianskom samosprávnom kraji.

Audiovizálny fond

Špecifické postavenie v rámci podpory kultúry má Audiovizuálny fond, ktorý poskytuje dotácie na podporu a rozvoj audiovizuálnej kultúry a priemyslu v Slovenskej republike. Už od roku 2010, za pomoci minsiterstva, fond podporoval aj digitalizáciu kín,³⁶ ktorá výrazne prispela k rozvoju dostupnosti uvedeného segmentu kultúry v regiónoch.

³⁶ Vláda Slovenskej republiky schválila dňa 9. januára 2013 uznesením č. 9 Stratégiu digitalizácie kín v Slovenskej republike, ktorú pripravilo Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky v spolupráci s fondom. Cieľom tejto stratégie bolo podporiť a zintenzívniť v rokoch 2013 a 2014 proces digitalizácie jednosálových kín v Slovenskej republike. Cieľom digitalizácie kín bolo zabezpečiť technicky a finančne náročný proces prechodu kín od distribúcie a premietania 35 mm filmov k plne digitálnej prevádzke.

5 Kultúrna infraštruktúra a zamestnanosť v regiónoch

5.1 Kultúrne inštitúcie v jednotlivých regiónoch

Geografické rozloženie vybraných kultúrnych inštitúcií (profesionálne divadlá, múzeá, galérie, astronomické zariadenia) a organizátorov divadelných a kultúrnych podujatí podľa sídla je v prílohe (zdroj dát: štatistické zisťovanie KULT). Kultúrna infraštruktúra je tvorená aj ďalšími aktérmi, ktoré sú nezriadené, pôsobia ako nezávislé a nie sú zahrnuté v štatistickom sledovaní KULT.

V Bratislavskom samosprávnom kraji sídli najviac profesionálnych divadiel a múzeí, vrátane Slovenského národného múzea, ktorého múzeá pôsobiace regiónoch nie sú vedené samostatne. Žilinský samosprávny kraj výrazne dominuje v počte zbierkotvorných galérií. Organizátori divadelných festivalov a podujatí profesionálnej hudobnej kultúry najčastejšie sídlia v Bratislavskom samosprávnom kraji, čo však neznamená, že sa tam konajú všetky ich podujatia (niektoré veľké festivaly sa realizujú v regiónoch). Nitriansky samosprávny kraj má najviac astronomických zariadení. Vo všetkých samosprávnych krajoch je vysoko rozvinutá sieť verejných knižníc, ich počet ale za posledné roky klesá.

5.2 Zamestnanci v kultúre a ich mzdy

Počet osôb zamestnaných v kultúrnych inštitúciách vo vybraných sektoroch kultúry, ktoré sú zachytené v štatistickom sledovaní KULT, uvádza tabuľka 2. Započítané sú iba pracovníci s úväzkom, nie osoby pracujúce na dohodu, samostatne zárobkovo činné osoby, či dobrovoľníci. V Bratislavskom, Nitrianskom a Košickom samosprávnom kraji sú najväčším zamestnávateľom divadlá. V Trnavskom a Trenčianskom samosprávnom kraji pracuje najviac zamestnancov v kultúrno-osvetovej oblasti. V Žilinskom samosprávnom kraji sú najväčším zamestnávateľom v kultúre knižnice, najmä vďaka umiestneniu Slovenskej národnej knižnice. V Banskobystrickom a Prešovskom samosprávnom kraji sú to najmä múzeá.

Tabuľka 2: Počet zamestnancov v kultúrnych inštitúciách vo vybraných sektoroch kultúry sledovaných v štatistickom zisťovaní KULT v roku 2017.

Počet zamestnancov	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
kultúrno-osvetová	310	204	251	235	280	247	189	184
galérie	197	24	15	37	74	45	50	48
múzeá	457	128	181	114	346	370	257	280
profesionálne divadlá	1 332	62	0	251	140	331	199	474
knižnice	631	147	149	199	450	248	246	267
astronomické	0	8	6	31	9	26	23	14
SPOLU	3 408	6 67	668	895	1 373	1 315	1 058	1 467

Zdroj: Štatistické zisťovanie KULT, IKP

Priemerné mzdy zamestnancov v oblasti kultúry vo všetkých krajoch výrazne zaostávajú za priemernou mzdou v kraji (graf 2). Pri porovnaní jednotlivých oblastí

kultúry je okrem Bratislavského samosprávneho kraja najslabšie odmenená práca zamestnancov knižníc, a to napriek vysokému podielu odborných zamestnancov.

Graf 2: Porovnanie priemernej mzdy zamestnancov v kultúrnych inštitúciách a priemernej mzdy v roku 2017.

Zdroj: Štatistické zisťovanie KULT, IKP

6 Strategické oblasti

Koncepcie Stratégie

6.1 Rozvoj kultúry národnostných menšín v Slovenskej republike

Úlohou fungujúceho demokratického štátu je zachovanie, rozvoj a podpora práv národnostných menšín vo všetkých oblastiach podľa medzinárodných, bilaterálnych a vnútroštátnych právnych záväzkov a rámcov. Finančným mechanizmom pre podporu rozvoja kultúry národnostných menšín je Fond na podporu kultúry národnostných menšín.

Ciele: Vytvoriť komplexný legislatívny rámec na zabezpečenie rozvoja kultúry národnostných menšín a tiež tzv. nových menšín na území Slovenska; reforma systému podpory národnostných menšín na Slovensku;³⁷ inštitucionálne zabezpečenie a zdokonalenie finančných mechanizmov podpory rozvoja kultúry národnostných menšín.

Opatrenia:

- Príprava zákona podrobnejšie upravujúceho výkon práv národnostných menšín podľa čl. 34 Ústavy Slovenskej republiky;
- Príprava zákona o ochrane a podpore zachovania a rozvoja kultúry národnostných menšín v SR na základe Rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín a Európskej charty menšinových alebo regionálnych jazykov ;
- Finančne, organizačne aj legislatívne ošetriť a zabezpečiť nerušené fungovanie profesionálnych divadiel, hudobných inštitúcií a umeleckých telies národnostných menšín na Slovensku a podporiť vznik nových profesionálnych kultúrnych inštitúcií;
- Zriadiť Centrum súčasnej národnostnej kultúry (prezentácia, výskum, metodické centrum, príp. sídlo KULTMINOR a profesionálnych národnostných súborov, atď.), t. j. zabezpečiť organizačný a finančný rámec vzniku centra;
- Zriadiť metodické centrum (prípadne aj s regionálnymi pracoviskami) pre oblasť kultúry národnostných menšín,;
- Doplniť systém štatistického zisťovania o tému kultúry národnostných menšín a zaskavať relevantné údaje pre tvorbu a následnú realizáciu strategických dokumentov podpory a rozvoja kultúry národnostných menšín na Slovensku;
- Stabilizovať, rozvíjať (napr. vysielací čas), skvalitniť a dobudovať verejnoprávne vysielanie RTVS pre národnostné menšiny;
- Rozvoj kultúry národnostných menšín zohľadniť v plánoch samosprávnych krajov, okresov, miest a obcí;

³⁷ Dlhodobými problémami sú nerealizovaná reforma celého systému podpory národnostných menšín na Slovensku, chýbajúca dlhodobá podpora národnostných organizácií, slabé postavenie profesionálnych umeleckých inštitúcií národnostných menšín, nedopracovaná legislatíva v oblasti používania menšinových jazykov a chýbajúci celostný prístup podpory identity národnostných menšín.

- Rozvoj nezriadovanej a nezávislej scény kultúry národnostných menšín v samosprávnych krajoch, mestách a obciach;
- Legislatívne ošetriť rozvoj regionálneho a miestneho vysielania (aj súkromných) médií pre národnostné menšiny;
- Prispievať ku kultúrnej a sociálnej inklúzii menšín s dôrazom na systematické udržiavanie a rozvoj menšinovej identity, podstatnej pre kultúrnu diverzitu.

Fond na podporu kultúry národnostných menšín

Od roku 2011 prešli dotačné programy pre podporu kultúry národnostných menšín pod dotačný systém Úradu vlády. V roku 2018 vznikol Fond na podporu kultúry národnostných menšín KULT MINOR. V rokoch 2011 - 2017 boli ročne pridelené finančné prostriedky medzi 3,8 a 4,5 mil. eur. Vznikom fondu KULT MINOR alokované finančné prostriedky vzrástli na takmer dvojnásobok.

6.2 Národné osvetové centrum a rozvoj miestnej a regionálnej kultúry

Národné osvetové centrum (ďalej „NOC“), priamo riadená organizácia ministerstva, po roku 1989 a po období hlbokej decentralizácie Slovenskej republiky na prelome tisícročí dlhodobo hľadá svoje pevné miesto na kultúrnej mape Slovenska. Vzhľadom na to, že NOC nefinancuje kultúrno-osvetové zariadenia plní si svoje koordinačné úlohy dlhodobo viac-menej formálne. Stav inštitúcie bol dlhodobo personálne aj organizačne zanedbaný, obsahová náplň činnosti NOC bola neuspokojivá. Z regiónov postupne silnie tlak na odbornú-metodickú vedenie kultúrno-osvetových zariadení zodpovedajúce súčasnej situácii a zásadné zmeny v systéme organizácie a financovania postupových súťaží.

Ciele: novelizovať zákon o kultúrno-osvetovej činnosti kvôli súčasným potrebám a trendom; vytvoriť viacúrovňovú a medzinárodnú spoluprácu a sieťovanie; vytvorenie systému celoživotného odborného vzdelávania; zatriktívnenie práce v kultúre; efektívny a dofinancovaný kontinuálny systém postupových súťaží; rozšírenie základne neprofesionálnej umeleckej scény na základe príkladov dobrej praxe zo zahraničia; zlepšovanie národného štatistického zisťovania v oblasti kultúry a pasportizáciu kultúrnych zariadení.

Opatrenia:

- zmena legislatívy (novelizácia zákona o kultúrno-osvetovej činnosti – úprava finančného zabezpečenia);
- digitalizácia systémov (elektronické prihlasovanie do súťaží, automatizované štatistické analýzy, inovácia informačných systémov v kultúrno-osvetových zariadeniach);
- archivácia, digitalizácia a sprístupňovanie kultúrneho dedičstva (metodické, finančné a technické zabezpečenie);
- marketing, propagácia a informovanosť v kultúre (školenia zamestnancov kultúrno-osvetových zariadení; propagácia kultúrnych javov v rámci

konkrétnych cieľových skupín; aktívna propagácia kultúry na sociálnych sieťach);

- zníženie administratívnej záťaže v kultúrno-osvetových inštitúciách;
- navýšenie pracovných pozícií pracovníkov v kultúre s adekvátnym finančným ohodnotením;
- zatraktívnenie pozície pracovníkov v kultúre;
- dôraz na odborné a systematické ďalšie vzdelávanie pracovníkov v kultúre;
- aktualizácia katalógu pracovných činností v oblasti kultúry;
- štandardizácia povolání pracovníkov v kultúrno-osvetovej činnosti;
- analýza vzniku nových povolání v oblasti kultúrneho a kreatívneho priemyslu;
- vzájomné informovanie medzi kultúrno-osvetovými zariadeniami o možnostiach cezhraničnej spolupráce a sieťovania;
- kontinuita v realizácii celoštátnych postupových súťaží vyhlasovaných a odborne garantovaných NOC;
- analýza súčasného stavu vzhľadom na súčasné potreby v regiónoch a trendy vývoja neprofesionálneho umenia na Slovensku (elektronický prihlasovací systém, kvalitatívny a kvantitatívny výskum a štatistické výstupy, intenzívna a pravidelná komunikácia MK SR – NOC – VÚC – kultúrno-osvetové zariadenia);
- inovácia systému celoštátnych jednotlivých postupových súťaží na základe analýzy (prehodnotenie realizácie a periodicity, inovácia obsahu súťaží);
- dodržiavanie propozícií nastavených NOC na základe predchádzajúcej analýzy a dialógu relevantných partnerov;
- zabezpečenie adekvátnej úrovne podujatí a ohodnotenia víťazov a expertov;
- financovanie všetkých kôl postupových súťaží (počnúc regionálnymi kolami);
- dostatočné finančné zabezpečenie na dôstojnú realizáciu celoštátnych postupových súťaží a prezentáciu neprofesionálnej umeleckej tvorby;
- systémové riešenie financovania systému celoštátnych postupových súťaží –;
- vytvorenie efektívneho systému celoživotného odborného vzdelávania;
- pravidelná analýza potrieb vzdelávania v miestnej a regionálnej kultúre;
- rozšírenie ponuky vzdelávania pre nové cieľové skupiny (napr. dobrovoľníci v kultúre, gestori, pracovníci tretieho sektora a oddelení kultúry);
- nadviazanie na akreditované vzdelávania realizované v minulosti;
- nové inovatívne témy a obsah vzdelávania (na základe potrieb z analýzy);
- využívanie analyticko-popularizačných foriem vzdelávania: semináre, sympózia, konferencie a pod.;
- realizácia vzdelávania a poradenstva prostredníctvom metodicko-poradenskej, konzultačnej a inštruktážnej, edičnej a publikačnej činnosti (web, inštruktáže, workshopy);
- priebežná aktualizácia obsahu umeleckých vzdelávacích aktivitách v rámci celoštátnych postupových súťaží a festivalov; zameranie sa aj na príležitostných neprofesionálnych umelcov, ktorí nie sú zaradení do súťaží;
- tvorba metodických materiálov a samostatné umelecké vzdelávacie aktivity NOC v regiónoch (na základe analýzy);
- systematický rozvoj neprofesionálnych umelcov spätnou väzbou od odborníkov na rozborových seminároch v rámci celoštátnych postupových súťaží;

- aktívnejšia participácia odborných pracovníkov NOC v regiónoch;
- zaradenie a systematizácia umeleckého vzdelávania v rámci učebných osnov MŠ, ZŠ, SŠ a VŠ (spolupráca MK SR a MŠ SR – koordinácia a intenzívna participácia v rámci umeleckých aktivít pre deti a mládež);
- zameranie občianskeho vzdelávania na témy inkluzívneho vzdelávania, občianskej participácie, environmentálnej, zdravotnej, mediálnej, finančnej gramotnosti a ďalších, e-governmentu, sociálnej prevencie, podpory a ochrany duševného zdravia;
- v oblasti záujmového/volnočasového vzdelávania podporovať kreativitu, jazykové vzdelávanie, klubové činnosti, manuálne, technické a informačné zručnosti;
- orientácia na témy legislatíva, manažment, marketing, vyjednávanie, vodcovstvo, hard/soft skills, digitálna gramotnosť, výkon profesie;
- rozšírenie základne neprofesionálnej umeleckej scény na základe príkladov dobrej praxe zo zahraničia;
- realizácia umeleckých aktivít vo verejnom priestore;
- vzdelávacie umelecké aktivity pre širokú verejnosť;
- zlepšovanie výskumov a národného štatistického zisťovania v oblasti kultúry, využívanie a prezentácia výstupov;
- systematické a intenzívne činnosti v oblasti prieskumu trhu s cieľom zachytenia trendov na trhu a identifikácie významných parametrov pre rozvoj kultúry;
- zavedenie kontinuálneho projektu Index kultúrnej vyspelosti regiónov SR;
- mapovanie vybavenosti kultúrnych zariadení (vlastník, užívateľia, charakteristika a stav objektu, dispozícia, počet miestností, služby, typ kultúrneho zariadenia v objekte, služby, realizované opravy a rekonštrukcie, prevádzkové výdavky, počet zamestnancov a ich kompetencie, realizované aktivity, potreby a plány).

6.3 Pamiatkový fond a pamiatkové hodnoty v kontexte regionálnej kultúry

Cieľom ochrany pamiatkového fondu je identifikovať, skúmať, zachovávať, obnovovať, sprostredkovať a využívať pamiatkový fond a jeho hodnoty pre spoločnosť so zámerom jeho zachovania budúce generácie. V oblasti územnej ochrany ide najmä o presadzovanie záujmov ochrany kultúrneho dedičstva pomocou územného plánovania, ktoré je závislé na regulatívoch a jasnej kvantifikácii. Konceptne dôležitá je prevencia pred fyzickou degradáciou NKP, vzdelávanie, osвета a budovanie povedomia, zveľaďovanie kultúrneho a životného prostredia, podpora občianskych aktivít, efektívne premietnutie cieľov ochrany a rozvoja kultúrneho dedičstva do územného plánovania, regionálneho a miestneho rozvoja. Ekonomicky najefektívnejšia je prevencia a základná ochrana pamiatok, čo dokumentujú napríklad overené modely v Holandsku (neštátny) a Belgicku (štátny). Na Slovensku sa od roku 2014 úspešne realizuje projekt Pro Monumenta – prevencia údržbou.³⁸

³⁸ Predobrazom projektu Pro Monumenta je holandský Monumentenwacht založený na tom, že priebežná drobná údržba je lacnejšia a efektívnejšia ako veľká komplexná rekonštrukcia. Cieľom je vytvorenie systému preventívneho monitoringu nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok a zainteresovanie vlastníkov, užívateľov pamiatky do pravidelnej údržby.

Stavebno-technický stav pamiatkového fondu nie je dlhodobo uspokojivý.³⁹ Percentuálny podiel NKP v jednotlivých stupňoch technického stavu sa dlhodobo udržiava približne na rovnakej úrovni (tabuľka 3). Podiel NKP v narušenom stave sa neustále udržiava na pomerne vysokej úrovni cca 20 %, podiel NKP v dezolátnom stave je stále okolo 5 %, treba však vziať do úvahy, že každoročne sa ruší ochrana NKP zväčša kvôli dezolátnemu stavu, resp. fyzickému zániku.

Tabuľka 3: Prehľad stavebno-technického stavu nehnuteľných kultúrnych pamiatok v rokoch 2004-2016.

Stavebno-technický stav kultúrnych pamiatok na Slovensku	Počet 2004 [ks]	2004 [%]	Počet 2016 [ks]	2016 [%]	Bilancia [ks]	Bilancia [%]
Dobrá, vyhovujúci	8660	66,3	11063	69,2	+2403	+2,9
Narušený, dezolátny	3301	25,5	4212	26,3	+911	+0,8
V obnove, iné	763	5,8	717	4,5	-46	-1,3

Ciele: prezentácia pamiatkového fondu

Opatrenia:

- Príprava systému PAMIS (Pamiatkový informačný systém) na konsolidáciu a centralizáciu dát PÚ SR, vrátane archeologickej mapy SR.⁴⁰
- Širšie sprístupnenie evidencie pamiatkového fondu vlastníkom NKP (najmä časť pamiatkové hodnoty), s výnimkou chránených údajov.
- Skvalitňovanie služieb PÚ SR v rámci eGovernment-u: elektronizácia relevantných procesov ako nevyhnutný predpoklad na zlepšenie výkonu verejnej moci s využitím existujúcich referenčných registrov a zapojenie do relevantných spoločných modulov ÚPVS (Ústredný portál verejnej správy) a architektúry ISVS.
- Rozvinúť aktivity s dôrazom na V4 a Rakúsko a v medzinárodné mimovládne organizácie (napr. Europa Nostra, ICOMOS, ECOVAST, ICCROM). Materiálmi,

³⁹ Pamiatkový fond je podľa §2 ods. 1 pamiatkového zákona definovaný ako súbor hnutelných vecí a nehnuteľných vecí vyhlásených podľa tohto zákona za národné kultúrne pamiatky, pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny. Za pamiatkový fond sa považujú aj veci, o ktorých sa začalo konanie o vyhlásenie za kultúrne pamiatky, pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny. Pamiatková hodnota je podľa pamiatkového zákona definovaná ako súhrn významných historických, spoločenských, krajinných, urbanistických, architektonických, vedeckých, technických, výtvarných alebo umelecko-remeselných hodnôt, pre ktoré môžu byť veci predmetom individuálnej alebo územnej ochrany. Archeologické nálezisko je podľa pamiatkového zákona nehnuteľná vec na topograficky vymedzenom území s odhalenými alebo neodhalenými archeologickými nálezmi v pôvodných nálezových súvislostiach.

⁴⁰ Archeologická mapa Slovenska bude obsahovať dáta z Centrálny evidencie archeologických nálezísk na Slovensku (tzv. CEANS, vedená Archeologickým ústavom SAV) a databázu výkonu štátnej správy v oblasti archeológie, vrátane evidencie majetku štátu – hnutelných a nehnuteľných archeologických nálezov (vedené pamiatkovým úradom). Bude integrálnou súčasťou GIS ÚRAD. Archeologická mapa (diferencovane pre štátnu správu, odborníkov a verejnosť) bude obsahovať informácie o vyčlenených územiach a územiach, kde je archeologický výskum nevyhnutný, historické mapovania a LIDAR-ové mapy.

výstavami, publikáciami a prostredníctvom kultúrnych inštitútov a zastupiteľstiev oživiť propagáciu pamiatkového fondu v zahraničí.

- Pokračovať v bilaterálnej spolupráci s pamiatkovými inštitúciami, najmä (Maďarsko, Česko, Poľsko a Rakúsko); podieľať sa na neformálnom fóre riaditeľov pamiatkových inštitúcií v Európskej únii (EHHF) a tiež v EEA (Nórsko, Švajčiarsko) s témami ochrany kultúrnych pamiatok z hľadiska kultúrnych politík.
- Zapájať sa do Kultúrnych trás Rady Európy;⁴¹ nominovať lokality na značku Európske dedičstvo (European Heritage Label).

6.5 Slovenské lokality svetového dedičstva UNESCO

Svetovým dedičstvom sú lokality s jedinečnou svetovou hodnotou, ktorá je taká mimoriadna a tak presahuje národné hranice, že je dôležitá pre súčasné a budúce generácie celého ľudstva.⁴²

Slovenská republika má na zozname 7 lokalít. V roku 1993 boli do Zoznamu svetového dedičstva zapísané 3 slovenské lokality s kultúrnym dedičstvom: Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia, Spišský hrad a pamiatky okolia a Rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec. V roku 2000 bolo do Zoznamu zapísaný Bardejov a v roku 2008

⁴¹ V roku 2016 vedecká rada dokončila hodnotenie žiadosti o členstvo v kultúrnej trase Transromanica Europe (kostoly v Diakovciach, Bíni a Spišská Kapitula), príprava nominácie do kultúrnych trás Židovské dedičstvo a Európska cesta historických kúpeľných miest.

⁴² Svetové dedičstvo je definované v čl. 1 Dohovoru UNESCO o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (ďalej „dohovor“): Na účely dohovoru sú kultúrnym dedičstvom pamiatky: architektonické diela, diela monumentálneho sochárstva a maliarstva, prvky alebo štruktúry archeologickej povahy, nápisy, jaskynné obydlia a kombinácie prvkov, ktoré majú výnimočnú univerzálnu hodnotu z hľadiska dejín, umenia alebo vedy; skupiny budov: skupiny oddelených alebo spojených budov, ktoré majú z dôvodu svojej architektúry, rovnorodosti alebo umiestnenia v krajine výnimočnú univerzálnu hodnotu z hľadiska dejín, umenia alebo vedy; lokality: výtvary človeka alebo kombinované diela prírody a človeka a oblasti zahŕňajúce miesta archeologických nálezov majúce výnimočnú univerzálnu hodnotu z dejinného, estetického, etnologického alebo antropologického hľadiska.“ Stála ochrana má najvyššiu dôležitosť u medzinárodnej komunity. Ochrana a riadenie lokalít svetového dedičstva musí zaručovať, že ich jedinečná svetová hodnota bude zachovaná. Podpísaním dohovoru členské štáty uznali, že zabezpečenie adekvátnej ochrany, zachovania, prezentácie a odovzdávania tohto dedičstva budúcim generáciám je ich povinnosťou pri maximálnom využití vlastných zdrojov, kde je to potrebné s medzinárodnou spoluprácou - Basic text of the 1972 World Heritage Convention, Operational Guideline for the Implementation of the World Heritage Convention, 2005 Edition, UNESCO WHC, s. 46; K 31.1.2017 dohovor a z neho vyplývajúce záväzky ratifikovalo 193 štátov. Výbor svetového dedičstva do Zoznamu svetového dedičstva k 1.3.2016 zapísal 1052 lokalít (814 kultúrnych, 203 prírodných a 35 zmiešaných) v 165 štátoch.

Drevené chrámy v slovenskej časti Karpatského oblúka.⁴³ Jaskyne Slovenského a Agtelegského krasu (zápis 1995, rozšírenie 2000) a Karpatské bukové pralesy (zápis 2007) reprezentujú prírodné dedičstvo. Ministerstvo zriadilo medzirezortnú Komisiu na koordináciu úloh ochrany lokalít svetového kultúrneho dedičstva.⁴⁴ Zväčša ich riadia samosprávy v kooperácii s krajskými pamiatkovými úradmi, vlastníkmi a správcami objektov. Pre riešenie spoločných problémov vznikli riadiace skupiny reprezentujúce záujmové skupiny, vlastníkov pamiatok a orgány štátnej správy a samosprávy. Východiskovými dokumentmi sú manažment plány lokalít.⁴⁵ Primerané využitie nesmie mať negatívny vplyv na ich jedinečnú hodnotu, integritu a autenticitu. Napríklad Spišský hrad je dlhodobo nad limitmi návštevnosti.

Lokality svetového kultúrneho a prírodného dedičstva majú veľký potenciál pre rozvoj cestovného ruchu, osobitne v kontexte udržateľného kultúrneho turizmu. Navyše väčšina z nich sa nachádza v regiónoch s vysokou nezamestnanosťou a nízkym priemyselným potenciálom. Preto je zmysluplné investovať prioritne finančné prostriedky tam, aby zostali magnetmi udržateľného cestovného ruchu a symbolmi Slovenskej republiky. Najmä v prípade lokality Levoča, Spišský hrad a pamiatky okolia je dominantným aktérom štát, konkrétne ich správca Slovenské národné múzeum.

Opatrenia:

⁴³ Lokalita Spišský hrad a pamiatky okolia bola v roku 2009 rozšírená o historické jadro Levoče s dielom Majstra Pavla a bol zmenený jej názov na Levoča, Spišský hrad a pamiatky okolia. Jaskyne Slovenského krasu s Jaskyňami Agtelegského krasu tvoria spoločnú lokalitu s Maďarskom (zápis 1995, rozšírenie 2000) a Karpatskými bukovými pralesmi (spoločná s Ukrajinou, zápis 2007) reprezentujú prírodné dedičstvo. V zmysle vykonávacej smernice dohovoru je nevyhnutné pred procesom nominácie lokalitu umiestniť na tzv. „*Tentative List*“, „*Predbežný zoznam lokalít vytipovaných na zápis*“. Štáty by doň mali zahrnúť lokality (objekty), ktoré považujú za kultúrne a/alebo prírodné bohatstvo výnimočnej svetovej hodnoty a chcú ich nominovať v nasledujúcich rokoch. Vytipované na zápis k 30.06.2011 sú: *Limes Romanus* – rímske pamiatky na strednom Dunaji; gemerské a abovské kostoly so stredovekými nástennými maľbami; pevnostný systém na sútoku riek Dunaja a Váhu v Komárne – Komárome; pamätník Chatama Sófera; Tokajská vinohradnícka oblasť, súbor vinohradníckych pivníc, Koncept šošovkovitého historického jadra mesta Košice; Pamiatky Veľkej Moravy: Slovanské hradisko v Mikulčiciach a Kostol sv. Margity Antiochijskej. Zoznam Slovenská republika 12.6.2002 zaslala Centru svetového dedičstva UNESCO a na 26. zasadnutí Výboru svetového dedičstva bol vzatý na vedomie.

⁴⁴ Komisia je medzirezortným poradným, iniciatívnym, konzultačným a koordinačným orgánom ministra pre zásadné úlohy ochrany lokalít svetového kultúrneho dedičstva SR v Zozname svetového dedičstva. Závery majú odporúčací charakter. Ministerstvo ich uplatňuje alebo podľa charakteru predkladá vláde SR.

⁴⁵ Stav lokalít je uspokojivý, existuje však viacero oblastí s negatívnymi vplyvmi. Indikované dlhodobé problémy a nedostatky boli uvedené v záveroch monitoringu v roku 2015 a v periodických správach o stave zachovania lokalít, ktoré Slovenská republika predložila Centru svetového dedičstva v polroku 2014. Návrhy riešenia parciálnych ohrození sú súčasťou Akčného plánu k Stratégii ochrany pamiatkového fondu na roky 2017-2020. Monitoring vykonáva pamiatkový úrad raz za dva roky a každých 6 rokov štát zasiela „Periodické správy o stave zachovania lokalít svetového dedičstva“ do Centra svetového dedičstva v Paríži.

- Koordinovať finančné zdroje smerujúce k zhodnoteniu lokalít z hľadiska obnovy a ochrany NKP, zachovania okolitej kultúrnej krajiny a zlepšenia dostupnosti. Podporovať ich propagáciu za účelom cestovného ruchu,⁴⁶
- Zabezpečiť odstránenie havarijného stavu na Spišskom hrade (v správe SNM),
- Zlepšiť implementáciu zákonov o ochrane lokalít svetového dedičstva (Banská Štiavnica, Bardejov) a iniciovať prijatie zákonov pre všetky lokality,
- Podporovať pestrosť kultúrnej ponuky v lokalitách v rámci rezortných organizácií ministerstva, najmä v Levoči (nové expozície SNM v objekte konventu minoritov) a na Spišskom hrade,
- Podporovať pestrosť kultúrnej ponuky v lokalitách,
- Napomôcť protipožiarnej bezpečnosti Drevených chrámov v slovenskej časti Karpatského oblúka,
- zlepšiť preventívnu údržbu a dostupnosť Drevených chrámov v slovenskej časti Karpatského oblúka a gemerských a abovských kostolov so stredovekými nástennými maľbami,

6.6 Verejné knižnice a miestna a regionálna kultúra

Neobmedzený prístup k dokumentom je predpokladom ekonomického a kultúrneho rozvoja, prispieva k intelektuálnej slobode, ochrane demokratických hodnôt a základných ľudských práv. Knižničné a informačné služby sú v tomto procese nepostrádateľné. Ich poskytovanie v komunite musí byť zabezpečené bez ohľadu na vek, pohlavie, ekonomické alebo pracovné postavenie, vzdelanie, technickú zručnosť, náboženstvo alebo politické presvedčenie. Manifest UNESCO a Medzinárodnej federácie knižných asociácií a inštitúcií (IFLA) považuje verejnú knižnicu „za silnú oporu vzdelania, kultúry a informácií a upevňovania mieru a duchovného bohatstva v mysliach mužov a žien“ a vyzýva vlády a miestne správy, aby sa aktívne angažovali v ich rozvoji.⁴⁷

⁴⁶ Najmä výstavy: Svetové dedičstvo na Slovensku, Stredoveké kláštory a ich osudy na Slovensku, Zabudnuté poklady v srdci Európy – Gemerské nástenné maľby, Drevené kostoly v slovenskej časti Karpatského oblúka, Kalvárie a krížové cesty na Slovensku, Dedičstvo Karola Veľkého.

⁴⁷ Poslaním služieb verejnej knižnice vo vzťahu k informáciám, gramotnosti, vzdelávaniu a kultúre by podľa manifestu malo byť najmä: 1. vytváranie a upevňovanie čitateľských návykov detí už od skorého veku; 2. podporovanie individuálneho vzdelávania a sebazvedávania, ako aj formálneho vzdelávania na všetkých úrovniach; 3. vytváranie príležitostí pre tvorivý osobný rozvoj; 4. stimulovanie predstavivosti a tvorivosti detí a mladých ľudí; 5. prehľbovanie poznania kultúrneho dedičstva, umenia, výsledkov vedy a techniky; 6. sprístupňovanie kultúrnych prejavov všetkých reprodukčných umení; 7. posilňovanie medzikultúrneho dialógu a podporovanie rozmanitosti kultúry; 8. rozvíjanie tradície ústneho podania; 9. zabezpečenie prístupu občanov k všetkým druhom miestnych informácií; 10. poskytovanie primeraných informačných služieb pre miestne podniky, združenia a záujmové skupiny; 11. vytváranie podmienok pre rozvíjanie informačnej a počítačovej gramotnosti; 12. podpora a účasť na aktivitách a programoch rozvoja gramotnosti pre všetky vekové skupiny a v prípade potreby zavádzanie takýchto aktivít.

Obdivuhodná sieť niekoľkých tisícok verejných knižníc je kultúrnym dedičstvom Československej republiky.⁴⁸ Knižnice zakladané v regiónoch mali osvetovo pomáhať pri budovaní demokratického štátu. Vo všetkých samosprávnych krajoch je rozvinutá sieť verejných knižníc, ich počet ale postupne klesá (graf 3). Ojedinele však s podporou samospráv vznikajú nové aj v súčasnosti. Z iniciatívy Prešovského samosprávneho kraja takto vznikla v roku 2018 Knižnica Jána Henkela v Levoči.⁴⁹

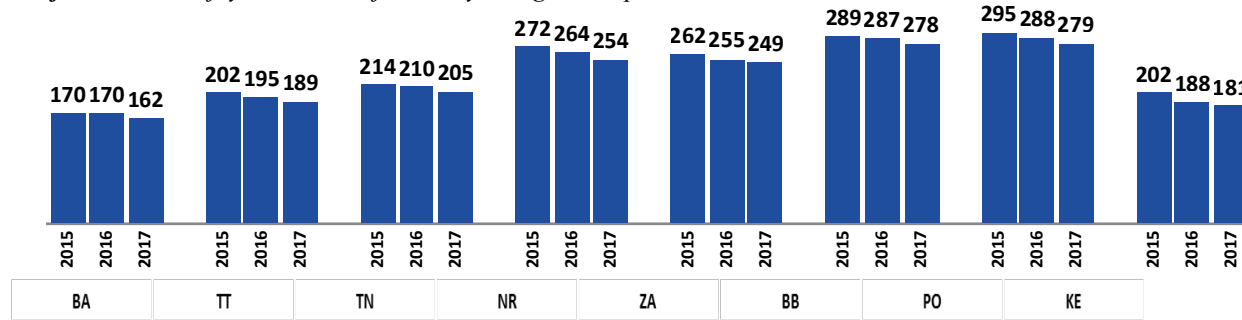
Veľkým problémom je postupný pokles návštevnosti verejných knižníc a výpožičiek knižničných dokumentov. Osobitne vypuklé je to u mladej generácie, pre ktorú sú digitálne technológie, najmä sociálne siete, prirodzenou súčasťou života a čítanie často považuje za archaické. Klesá čitateľská gramotnosť⁵⁰ a vznikajú nové fenomény - bibliofóbia a tzv. a-gramotnosť (trvalá ľahostajnosť voči čítaniu a knihám) a širšom kontexte rastú zásadné nebezpečenstvá spojené s ľahším podliehaním dezinformáciám a populistickej propagande. V otázke verejných knižníc je nejednotná aj slovenská knihovnícka komunita, rozdelená navyše do viacerých konkurenčných spolkov. Vo všeobecnosti sa akceptuje spomínaný klesajúci trend návštevnosti a výpožičiek. Zo strany verejných knižníc je stály tlak najmä na rast platov, lepšie financovanie, sieťovanie knižnično-informačných služieb, sprístupnenie digitalizátov z projektu OPIS a metodické vedenie Slovenskou národnou knižnicou. Aspoň čiastkové riešenia smerom ku komunitárnosti ponúkajú najmä platformy ako OZ Kultúra+.

⁴⁸ Kľúčový bol zákon č. 430/1919 Sb. z 22.7.1919 o verejných knižniciach obecných (Na Slovensku výnosom Referátu Ministerstva školstva a národnej osvetu č. 1742 z 21.3.1925). Ukladal povinnosť zriadiť do 2 rokov od účinnosti v každej obci knižnicu s výpožičným oddelením a študovňou, v národnostne zmiešaných oblastiach aj knižnice (oddelenia) pre menšiny. Povinné bolo financovanie knižníc v prepočte na obyvateľa. Obce nad 10 000 obyvateľov museli zamestnávať profesionálneho knihovníka. Knižnice mohli prevziať spolkové knižničné fondy. Knižničné rady rozhodovali o menovaní knihovníka, umiestnení knižnice a o dopĺňovaní fondov. Československo sa stalo vzorom pre iné krajiny. Prax bola ovplyvnená anglo-americkými a škandinávskymi vplyvmi. V roku 1919 pôsobilo na Slovensku okolo sto spolkových knižníc.

⁴⁹ Krajskí poslanci schválili v roku 2018 zriadenie Knižnice Jána Henkela v Levoči z Mestskej knižnice v Levoči, ktorej zriaďovateľom bolo Mesto Levoča. Činnosť začala 1.1.2019, verejnosti bola sprístupnená po revízii knižničného fondu 21.1.2019. Ide o prejav kultúrnej politiky kraja, aby v každom okresnom meste pôsobila ním zriadená kultúrna inštitúcia - <https://myspis.sme.sk/c/20923757/mestsku-kniznicu-v-levoci-premenia-na-regionalnu.html#ixzz5lqyTtZ00>.

⁵⁰ V medzinárodnom PISA testovaní sa v roku 2015 výkony slovenských žiakov v čitateľskej gramotnosti ocitli už piatykrát pod priemerom zúčastnených krajín OECD. Oproti roku 2012 sa priemerný výkon našich žiakov znížil o ďalších 10 bodov a experti upozorňujú, že sme krajina, ktorej výsledky sa prepádajú prúdšie ako v ostatných krajinách OECD. V rizikovej skupine bolo v roku 2015 32,1 % slovenských žiakov bez najzákladnejších čitateľských zručností potrebných pre ďalšie vzdelávanie. Štúdia považuje žiakov s nedostatočnou úrovňou čitateľskej gramotnosti za rizikovú skupinu obyvateľstva, ktorá bude v budúcnosti pre spoločnosť príťažou, pretože bude vyžadovať zvýšené náklady na sociálnu a zdravotnú starostlivosť.

Graf 3: Počet verejných knižníc v jednotlivých regiónoch podľa štatistického zisťovania KULT.

Zdroj: Štatistické zisťovanie KULT, IKP

Cieľ: Verejné knižnice v obciach a mestách na základe participatívneho dialógu obohacovať o nové funkcie a okrem tradičných funkcií ich pretvárať aj na kultúrne centrá.

Opatrenia:

- Vytvorenie transparentnej politiky (ciele, priority a služby) verejných knižníc v odlišných prostrediach vidieckych a mestských komunit;
- Spolupráca štátnych pamäťových a fondových inštitúcií s miestnymi a regionálnymi partnermi (sieťovanie knižnično-informačných služieb, metodika, poskytovanie digitalizátov, uchovávanie pamäte komunity...);
- Zabezpečovať vzdelávanie používateľov pri využívaní informačných zdrojov;
- Služby verejných knižníc sprístupňovať všetkým členom komunity (vhodné budovy, podmienky a technika na čítanie a štúdium, vyhovujúca prevádzková doba) a služby mimo knižnice pre tých, ktorí ju nemôžu využívať.

6.7 Agenda štátnej podpory cestovného ruchu a miestna a regionálna kultúra

Slovenská republika dlhodobo venuje komplexnú pozornosť podpore cestovného ruchu. Cestovný ruch má dlhodobú perspektívu a môže byť jedným z nosných odvetví, ktoré zabezpečia pokračovanie hospodárskeho rastu. Tržby v službách, ktoré generuje, prekračujú v posledných rokoch hranicu 5 miliárd Eur ročne a vytvára spolu viac ako 160 000 pracovných pozícií a ďalšie v nadväzujúcich odvetviach. Cestovný ruch prierezovo zasahuje do sféry hospodárstva, priemyslu, obchodu a služieb, financií, dopravy, regionálneho rozvoja, kultúry, zdravotníctva, vzdelávania, športu, ochrany životného prostredia, lesného a vodného hospodárstva, pôdohospodárstva, zamestnanosti, vytvárania nových pracovných miest a pôsobnosti samospráv a horizontálne spája rôzne odvetvia.

Od roku 2010 je sekcia cestovného ruchu (ďalej „sekcia“) v štruktúre Ministerstva dopravy a výstavby SR.⁵¹ Predtým bola v štruktúre Ministerstva kultúry a cestovného ruchu SR a Ministerstva hospodárstva SR. Sekcia má päť odborov: odbor medzinárodnej spolupráce v cestovnom ruchu; odbor destinačného manažmentu; odbor stratégie a analýz; odbor vzťahov so zahraničnými trhmi; odbor marketingu a propagácie (so zahraničnými zastúpeniami).⁵² Po zrušení Slovenskej agentúry pre cestovný ruch (SACR)⁵³ jej aktivity prešli od 1. 1. 2017 na sekciu. Dôvodom bolo „zefektívnenie a optimalizácia procesov“. Partnerské organizácie cestovného ruchu môžu žiadať o dotácie, vrátane drobných investícií, napríklad do infraštruktúry. Ministerstvo dopravy a výstavby SR má ročne k dispozícii cca 4,5 milióna Eur na podporu regionálnych projektov.⁵⁴

Problémom je technokratické vnímanie turizmu ako priemyselného odvetvia – „exportu tovarov“, čo sa odráža aj na kvalitatívnej úrovni marketingu a propagácie, často so zjavnými historickými chybami. Chýba špecifický záujem o zorientovaného a náročného zahraničného návštevníka, typického konzumenta služieb kultúrneho

⁵¹ Sekcia cestovného ruchu zastrešuje legislatívu cestovného ruchu (napr. zákon č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu, vyhláška č. 277/2008 o kategorizácii ubytovacích zariadení), zastupuje Slovensko v medzinárodných organizáciách cestovného ruchu (napr. UNWTO, OECD, EÚ a pod.), má zastúpenie v SK UNESCO pri MZVEZ SR, v rôznych pracovných skupinách (napr. duálne vzdelávanie, komisia pre svetové dedičstvo...), spolupracuje na stratégiách, koncepciách, akčných plánoch menej rozvinutých okresov, zabezpečuje účasť na medzinárodných výstavách a veľtrhoch cestovného ruchu, organizuje návštevy novinárov, blogerov, cestovných kancelárií, zúčastňuje sa odborných podujatí a prezentuje cestovný ruch Slovenskej republiky na domacom aj zahraničnom trhu.

⁵² Zahraničné zastúpenia má Slovensko v krajinách: Česká republika, Nemecko, Poľsko, Rusko (a Ukrajina, Bielorusko, Kazachstan, Pobaltie), Maďarsko a Rakúsko.

⁵³ Agentúra existovala od roku 1995 a bola financovaná zo štátneho rozpočtu a z eurofondov. Ročne hospodárila s rozpočtom 8 až 10 miliónov Eur.

⁵⁴ Dotácie závisia od výšky dane odvedenej v regióne za prenocovanie a výšky členského príspevku v organizácii. Na tomto základe môžu žiadať až 100 % kapitálové krytie projektov, napríklad: cyklotrasy, detské ihriská, propagáciu či marketing. Žiadosti sú rádovo na úrovni desiatok až stoviek tisíc eur.

turizmu, spojeného s kultúrnym a prírodným dedičstvom. Zároveň chýba potreba komunikácie s partnermi, čo podčiarkuje aj Zväz cestovného ruchu SR.⁵⁵

Ciele: delimitovať časť agendy a realokovať disponibilných finančných prostriedkov na špecifickú podporu kultúrneho turizmu na ministerstvo kultúry; medzirezortná koordinácia významných projektov zahraničnej reprezentácie Slovenskej republiky.

Opatrenia:

- Vytvorenie podmienok na realokovanie disponibilných finančných prostriedkov na špecifickú podporu kultúrneho turizmu v regiónoch do dotačného systému ministerstva kultúry;
- Vytvorenie podmienok na delimitáciu agendy kultúrneho turizmu (napr. UNESCO) na ministerstvo kultúry;
- Vytvorenie mechanizmov medzirezortnej koordinácie významných projektov zahraničnej reprezentácie Slovenskej republiky;
- Vytvorenie spoločnej marketingovej stratégie pre slovenské lokality svetového kultúrneho a prírodného dedičstva;

6.8 Reforma dotačného systému Ministerstva kultúry SR vo vzťahu k miestnej a regionálnej kultúre

Na základe úlohy vyplývajúcej Ministerstvu kultúry Slovenskej republiky z uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 153/2017 je v súčasnosti v legislatívnom procese nový Návrh zákona o poskytovaní dotácií v pôsobnosti Ministerstva kultúry Slovenskej republiky. Bod B.6. predmetného uznesenia vlády ukladá príslušným ministrom novelizovať zákony o dotáciách s cieľom vytvoriť podmienky na podporu najmenej rozvinutých okresov prostredníctvom finančných prostriedkov jednotlivých rozpočtových kapitol. Ďalšími dôvodmi vypracovania návrhu zákona je potreba

- upraviť niektoré doterajšie ustanovenia zákona vzhľadom na aplikačné problémy v súvislosti s poskytovaním dotácií,
- upraviť podmienky poskytnutia dotácie,

⁵⁵ Zväz cestovného ruchu SR (6.3.2018): „Cestovný ruch na Slovensku v posledných rokoch síce dynamicky rastie, ale je to len konštatovanie...Napriek rastúcemu počtu návštevníkov, prenocovaní, ale aj tržieb, cestovný ruch stagnuje. Prejavy stagnácie vidíme predovšetkým v poklese konkurencieschopnosti, ktorá je dôsledkom nedostatku investícií a v pomalom raste zamestnanosti, ktorú brzdia neustále sa zvyšujúce náklady. Je to výsledok zlého nastavenia podmienok na podnikanie v službách...nedokážeme využiť celosvetovú konjunktúru...Inými slovami, nedokážeme si z veľkého koláča odtrhnúť väčší podiel. Aj napriek rastúcemu počtu návštevníkov Slovensko nemá takú dynamiku rastu ako naše susedné a ostatné európske krajiny. Dôvody sú predovšetkým v potrebe neustáleho investovania a inovácie produktov, pretože domáci či zahraniční návštevníci sú náročnejší na kvalitu služieb, ale požadujú aj neustále nové atrakcie, služby, s čím rastie potreba neustáleho investovania...Sme si vedomí, obmedzených zdrojov, ktorými sekcia cestovného ruchu na MDV SR disponuje, sme však presvedčení, že zmenou nástrojov dokážeme efektívnejšie osloviť potenciálnych návštevníkov Slovenska. Vieme rezortnému ministerstvu pomôcť pri tvorbe návrhov i sprostredkovať skúsenosti odborníkov z branže, aby sme prezentáciu Slovenska urobili atraktívnejšou a efektívnejšou...Pri tvorbe nástrojov na podporu cestovného ruchu je kľúčovou potreba koordinácie v rámci sektorov.“

- zaviesť sankcie za porušenie povinností,
- znižovania administratívnej záťaže pre žiadateľov o poskytnutie dotácie.

Ciele: navýšenie finančných zdrojov a zefektívnenie fungovania dotačného systému ministerstva a jeho rozšírenie na nové oblasti podpory.

Opatrenia:

- Vytvorenie podmienok pre celkové navýšenie objemu disponibilných zdrojov dotačného systému
- Vytvorenie nových oblastí podpory v rámci dotačného systému (kultúrna infraštruktúra na miestnej a regionálnej úrovni);
- Vytvorenie podmienok na realokovanie disponibilných finančných prostriedkov na špecifickú podporu kultúrneho turizmu v regiónoch do dotačného systému ministerstva kultúry;

6.9 Reforma činnosti priamo riadených organizácií Ministerstva kultúry SR vo vzťahu k miestnej a regionálnej kultúre

Viacere priamo riadené organizácie ministerstva majú početné organizačné zložky pôsobiace v jednotlivých regiónoch. Napríklad Slovenské národné múzeum má organizačné zložky pôsobiace vo všetkých ôsmich samosprávnych krajoch.

Ciele: Vytváranie regionálnych partnerstiev priamo riadených organizácií ministerstva na miestnej a regionálnej úrovni.

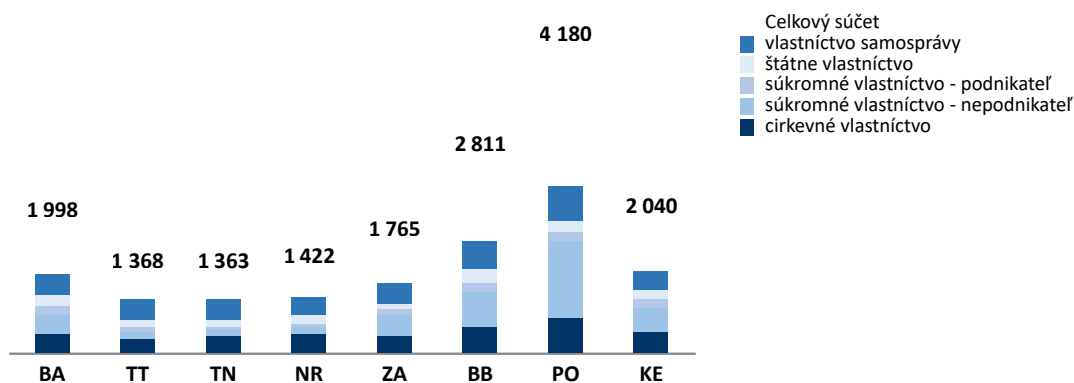
Opatrenia:

- Vypracovanie plánu a priorít podpory činnosti organizácií a ich výkonu v regiónoch;
- Debariérizácia služieb a činností realizovaných organizáciami.

6.10 Národné kultúrne pamiatky z regionálnej perspektívy

K 31.12.2018 bolo na Pamiatkovom úrade SR evidovaných 9989 nehnuteľných NKP, pozostávajúcich spolu zo 16 947 objektov. Ich vlastníkmi sú najčastejšie súkromné osoby – nepodnikatelia (28 %), samospráva (27 %) a cirkvi (26 %). Štát vlastní asi 10 % nehnuteľných pamiatkových objektov, podnikateľské subjekty 8 %. Z regionálnej perspektívy dominujú Prešovský a Banskobystrický samosprávny kraj (graf 4).

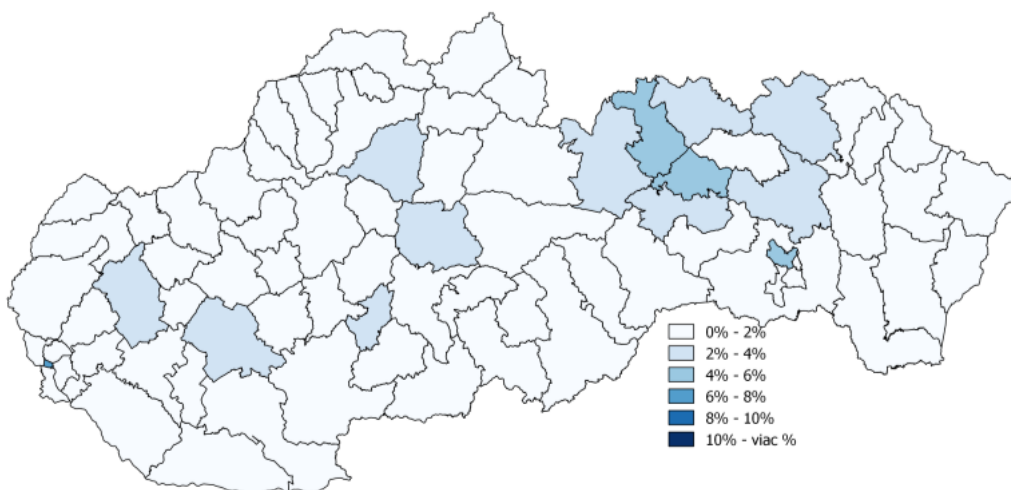
Graf 4: Počet nehnuteľných pamiatkových objektov podľa vlastníctva v jednotlivých regiónoch.

Zdroj: Pamiatkový úrad SR, IKP

Veľká časť nehnuteľného kultúrneho dedičstva sa koncentruje v Prešovskom samosprávnom kraji (Spiš, Šariš), v banských oblastiach na strednom Slovensku a vo väčších mestách na západe krajiny (graf 5). V 17 okresoch uvedených regiónov sa koncentruje 50% NKP. Vyššia miera koncentrácie pamiatok v daných oblastiach zvyšuje potenciál pre rozvoj cestovného ruchu. Pamiatky na východnom a strednom Slovensku nie sú lokalizované iba v jednom dôležitom okresnom meste. Okrem miest ako Levoča, Spišská Nová Ves a Banská Bystrica sa pamiatky nachádzajú v rámci daných okresov aj v ďalších obciach. Toto platí v omnoho menšej miere v prípade západného Slovenska, kde sa pamiatky v rámci okresov sústreďujú vo veľkých mestách ako Bratislava, Trnava a Nitra.

Graf 5: Koncentrácia pamiatkových objektov podľa okresov, rok 2018

Zdroj: Pamiatkový úrad SR, IKP

Opatrenia:

- Dotačný program je jediný prostriedok, ktorým štát kompenzuje vlastníkov NKP. Je potrebné ho naďalej udržať a zreformovať na základe analýzy z roku 2016.
- Zlepšiť nepostačujúcu kontrolu vykonaných prác zo strany štátu. Zapojiť Pro Monumenta, ktorý vykonáva vstupný (zhodnotenie stavu NKP a vhodnosti predkladaného projektu) a výstupný odborný posudok (kvalita obnovy, zhoda projektu s realizáciou) na projektoch viacročného financovania.
- Priorizovať financovanie NKP vo vlastníctve štátu zo štátneho rozpočtu.
- „Finančná rezerva ministra na havarijné stavy“ pre operatívne zásahy a náhradný výkon rozhodnutí pamiatkových a stavebných úradov v prípadoch bezprostredného ohrozenia NKP.
- Poskytovanie primeranej náhrady zvýšených nákladov spojených s obnovou NKP (špeciálne materiály, postupy, výskumy) po úspešnom ukončení obnovy.
- Pripraviť daňové úľavy pre vlastníkov NKP ako kompenzácia verejného záujmu.
- Pôžičkový fond (zvýhodnené pôžičky na obnovu) pre vlastníkov NKP.⁵⁶

6.11 Rozvoj tradičných stavebných remesiel

Pre nedostatok kvalifikovaných stavebných remeselníkov je množstvo prác predpisovaných ako reštaurátorské, čo je zbytočne finančne náročné.

Vízia: Sprístupniť databázy tradičných stavebných remeselníkov s referenciami pre oblasť obnovy pamiatok. Vytvoriť „Centrum historického stavebného dedičstva“, ktoré bude organizovať kurzy a vydávať certifikáty pre remeselníkov, budovať depozitár historických stavebných prvkov, experimentálne overovať technológie a zhromažďovať

⁵⁶ Medzi úspešné pôžičkové fondy patria napríklad: Nationaal Restauratiefonds (Holandsko), Architectural Heritage Fund a Building preservation Trust, Heritage Fund (Veľká Británia).

informácie z oblasti technológie obnovy NKP.⁵⁷ Podporiť vznik nových remeselne zameraných sociálnych podnikov v menej rozvinutých okresoch, inkubátorov remeselne zameraných stavebných firiem. Ako zdroj remeselníkov je možné využiť národný projekt „Obnova torzálnej architektúry s pomocou nezamestnaných“.

Opatrenia:

- Zadefinovanie kompetencií v procese obnovy a reštaurovania, najmä vzťah remeselník – reštaurátor.
- Podpora workshopov zameraných na výučbu a rozvoj praxe tradičných remesiel cez dotačný program OSSD, podprogram 1.3 Aktivity kultúrnej politiky.
- Vytvoriť katalóg stavebných remeselníkov a firiem špecializovaných na tradičné stavebné materiály a postupy;
- Spolupracovať na vzniku špecializovaných sociálnych podnikov;
- Pokračovanie projektu Pro Monumenta s cieľom udržať systém preventívnych prehliadok kultúrnych pamiatok a vybudovať 3 školiace strediská pre tradičné remeselné postupy: „Centrá tradičných stavebných remesiel“;⁵⁸
- Pokračovanie úspešného projektu „Obnova torzálnej architektúry s pomocou nezamestnaných“, vďaka ktorému sú staticky stabilizované desiatky hradných ruín a súčasne generuje remeselníkov – najmä murárov a tesárov;
- Podporiť v spolupráci s Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky vzdelávanie a príprava pre trh práce zamerané na tradičné stavebné remeslá (stredné odborné školy a odborné učilištia).

6.12 Správa národných kultúrnych pamiatok vo vlastníctve štátu

Ku koncu roku 2016 bol štát vlastníkom 1 541 NKP. Povinnosť vlastníka je udržiavať NKP v dobrom stavebno-technickom stave.⁵⁹ Z ustanovenia § 28 pamiatkového zákona vyplýva vlastníkovi NKP aj povinnosť vykonávať na svoje náklady základnú ochranu NKP a užívať ju v súlade s jej pamiatkovou hodnotou. Napriek tomu štát investoval do NKP vo svojom vlastníctve za dlhé obdobie v porovnaní s „pamiatkovým dlhom“ len málo prostriedkov.

V správe ministerstva je 57 nehnuteľných NKP, z nich 17 prioritne potrebuje obnovu, často komplexnú.⁶⁰ NKP vo vlastníctve štátu tvoria vysoké percento najvýznamnejšej časti pamiatkového fondu (napr. Spišský hrad a Krásna Hôrka). Na základe zákona č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení

⁵⁷ Takéto centrá sú napríklad v rakúskom Mauerbachu a v českých Plasoch.

⁵⁸ Trnava (vápenné omietky, omietky, jednoduché fasádne štuky, zámočníctvo); Banská Štiavnica (tesárstvo, štiepanie šindľov, stolárstvo); Spišská Sobota (klampiarstvo, umelecké klampiarstvo, tesárstvo).

⁵⁹ § 86 stavebného zákona. Vlastník stavby je v súlade s dokumentáciou overenou stavebným úradom a s rozhodnutím stavebného úradu (stavebné povolenie, kolaudačné rozhodnutie) povinný udržiavať stavbu v dobrom stave tak, aby nevznikalo nebezpečenstvo požiarov a hygienických závad, aby nedochádzalo k jej znehodnoteniu alebo ohrozeniu jej vzhľadu a aby sa čo najviac predĺžila jej užívateľnosť. Ak vlastník stavbu riadne neudržiava, môže mu stavebný úrad vo verejnom záujme nariadiť, aby sa v určenej lehote a za určených podmienok postaral o nápravu.

⁶⁰ Aktuálna stratégia ochrany pamiatkového fondu ju predbežne vyčíslila na sumu 83 488 845 Eur.

niektorých zákonov v znení neskorších predpisov ich správcovia (rozpočtové a príspevkové organizácie ministerstva) nemôžu žiadať o dotáciu v dotačnom systéme MK SR. Je preto nevyhnutné nájsť iné možnosti financovania ich obnovy.

Vízia: Viaceré subjekty, najmä občianske združenia, obnovujú hradné ruiny a kaštiele vo vlastníctve štátu. Vízia je ich systematicky podporovať a podieľať sa na ich manažovaní.

Opatrenia:

- Vytvoriť systém manažovania NKP vo vlastníctve štátu a samospráv.
- Vytvoriť legislatívne riešenie starostlivosti o hradné ruiny (správa, zameranie a zápisu do katastra nehnuteľností, určenie obce alebo občianskeho združenia, ktoré sa už dlhodobo venuje obnove daného hradu za správcu).
- Vytvoriť plán obnovy NKP vo vlastníctve štátu.

Inštitucionálne zabezpečenie: Pamiatkový úrad SR a osem krajských pamiatkových úradov (od roku 2002).⁶¹ Systém je efektívny, racionálny a odborne vyhovujúci. Z finančných dôvodov sa však nedarí udržať mladých zamestnancov a narastá generačná medzera. Pracovníci sú pod tlakom narastajúcich počtov rozhodnutí, záväzných stanovísk, odborných vyjadrení na úkor vedecko-výskumnej, teoretickej a koncepcnej činnosti. Krajské pamiatkové úrady kvôli nedostatku archeológov vykonávajú len kontrolu výskumov a nie vlastné výskumy, na ktoré majú oprávnenie zo zákona. Chýbajú aj urbanisti. Na krajskom pamiatkovom úrade a na pamiatkovom úrade by mal byť zamestnanec s odbornou špecializáciou pre každý druh pamiatkového výskumu,⁶² resp. aspoň jeden-dvaja zamestnanci špecializovaní na dokumentáciu a pamiatkový výskum, aby rástla úroveň vedeckej a publikačnej činnosti.

Opatrenia:

- Personálne posilnenie PÚ SR (výskum, dokumentácia, metodika) a zjednodušovanie procesov
- Sprevádzkovanie archeologických depozitárov. Dokončenie objektu v Trnave, vytipovanie objektov na strednom a východnom Slovensku. Zabezpečiť deponovanie hodnotných architektonických detailov a konštrukcií.
- Vzdelávanie formou „učiacej sa inštitúcie“ s využívaním vlastných kapacít, príkladov dobrej praxe, odborných postupov a tvorby metodík pre obnovu NKP.

Nástroje rozvoja miestnej a regionálnej kultúry

K základným nástrojom rozvoja miestnej a regionálnej kultúry patria:

- finančné a legislatívne nástroje,

⁶¹ Do PÚ SR boli k 1.4.2002 delimitovaní zamestnanci Pamiatkového ústavu (278) a 59 z určeného limitu 75 pracovníkov odborov kultúry okresných a krajských úradov, čím došlo k prvému zníženiu stavu. PÚ SR mal po úprave určený počet 353 zamestnancov. V roku 2003 bol limit 352 zamestnancov, neskôr sa rozhodnutiami vlády a ministerstva financií postupne znižoval.

⁶² Definuje ho vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 253/2010 Z. z. v znení vyhlášky Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 231/2014 Z. z.

- inštitucionálna kapacita a štruktúry,
- podpora kultúrnej produkcie, tvorby, aktivít a služieb
- monitorovacie, hodnotiace a vývojové nástroje,
- koordinačné a riadiace nástroje,
- infraštruktúra pre tvorbu, šírenie a sprístupňovanie kultúrnych hodnôt,
- výchovno-vzdelávacie a spoločenské nástroje,
- mediálne a elektronické sprístupňovanie kultúry,
- sprístupňovanie, prezentácia a manažment lokalít a súčastí kultúrneho dedičstva a kultúrnej infraštruktúry územia, procesy strategického plánovania rozvoja sídiel.

7 Záver

Predkladaný materiál Konceptia Stratégie rozvoja miestnej a regionálnej kultúry a kultúry národnostných menšín Slovenskej republiky do roku 2030 vznikol na pôde Ministerstva kultúry Slovenskej republiky. Vychádza zo zámeru vlády Slovenskej republiky deklarovaného v Programovom vyhlásení vlády SR na roky 2016 – 2020 a schváleného Akčného plánu realizácie Stratégie rozvoja kultúry SR na roky 2018.

Zámerom Konceptie je zmapovanie hlavných okruhov problémov a možností rozvoja Kultúry a definovanie obsahových východísk pre prípravu Stratégie rozvoja miestnej a regionálnej kultúry a kultúry národnostných menšín Slovenskej republiky do roku 2030. Najvýraznejšie v oblasti dotačných mechanizmov, kultúrnych inštitúcií, pamiatkovej starostlivosti, infraštruktúry národnostnej kultúry, neprofesionálneho umenia a kultúrneho turizmu.